

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

***Klasyfikacja
gospodarstw rolnych
według korzystania
z programów wsparcia
w ramach WPR***

Część I

nr 121

Warszawa 2008

***Michał Dudek
Agnieszka Wrzochalska***

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA
ROZWOJU POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

***Klasyfikacja
gospodarstw rolnych
według korzystania
z programów wsparcia
w ramach WPR***

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

***Klasyfikacja
gospodarstw rolnych
według korzystania
z programów wsparcia
w ramach WPR***

Część I

*Autorzy:
mgr Michał Dudek
dr inż. Agnieszka Wrzochalska*

*Redakcja naukowa
prof. dr hab. Alina Sikorska*

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA
ROZWOJU POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

Warszawa 2008

Autorzy publikacji są pracownikami naukowymi
Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowego Instytutu Badawczego

Pracę zrealizowano w ramach tematu
**Zróżnicowanie regionalne w rozwoju rolnictwa oraz jego wpływ
na problemy ekonomiczne i społeczne obszarów wiejskich**
w zadaniu *Czynniki marginalizacji i konkurencyjności w strukturze
społeczno-ekonomicznej polskiej wsi po akcesji do UE*

Celem pracy jest określenie zakresu i skali wpływu na gospodarstwa indywidualne
środków finansowych udostępnianych w ramach programów wsparcia WPR.

Korekta
Barbara Walkiewicz

Redakcja techniczna
Leszek Ślipski

Projekt okładki
AKME Projekty Sp. z o.o.

ISBN 978-83-60798-94-2

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowy Instytut Badawczy
00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984
tel.: (0 22) 50 54 444
faks: (0 22) 50 54 636
e-mail: dw@ierigz.waw.pl
<http://www.ierigz.waw.pl>*

Spis treści

	Strony
Wprowadzenie	7
1. Główne instrumenty finansowania sektora rolnego przed akcesją Polski do UE	16
1.1. Wydatki budżetu państwa i budżetów jednostek terytorialnych	16
1.2. Dofinansowanie rolnictwa i obszarów wiejskich w ramach kredytów preferencyjnych z dopłatami Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR)	17
1.3. Program SAPARD	19
1.3.1. Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych (Działanie 1).	20
1.3.2. Inwestycje w gospodarstwach rolnych (Działanie 2)	22
1.3.3. Rozwój i poprawa infrastruktury wiejskiej (Działanie 3)	24
1.3.4. Pozostałe działania w ramach Programu SAPARD	25
1.4. Inne możliwości dofinansowania rolnictwa i obszarów wiejskich	26
2. Wybrane instrumenty wsparcia po akcesji Polski do Unii Europejskiej	28
2.1. Płatności do gruntów rolnych	28
2.2. Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich	31
2.2.1. Renty strukturalne	33
2.2.2. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	34
2.2.3. Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	36
2.2.4. Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt	38
2.2.5. Zalesianie gruntów ornych	41
2.2.6. Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej	43
2.2.7. Wspieranie grup producentów rolnych	44
2.3. SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”	45
2.3.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych (Działanie 1.1)	45
2.3.2. Ułatwianie startu młodym rolnikom (Działanie 1.2)	50
2.3.3. Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych (Działanie 1.5).	53
2.3.4. Wsparcie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu (Działanie 2.4)	55
2.3.5. Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem (Działanie 2.6)	56
2.3.6. SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb, 2004-2006”	57
2.4. Wsparcie rynku owoców i warzyw	60

Wprowadzenie

Integracja z Unią Europejską oraz objęcie polskiego rolnictwa Wspólną Polityką Rolną (WPR) jest kolejnym etapem przemian na obszarach wiejskich i w polskim rolnictwie, które zostały zapoczątkowane w ostatniej dekadzie XX wieku. Zmiany w strukturze zatrudnienia oraz w najważniejszych sektorach gospodarki są nieodłącznym elementem procesu transformacji systemu społeczno-gospodarczego i jego dostosowań do wymogów europejskiego i globalnego rynku. Realizacja przekształceń ekonomicznych w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, w tym i w Polsce, charakteryzowała się dynamicznym tempem i szeroką skalą działań. Znaczące przemiany dokonały się w tym czasie w rolnictwie i na obszarach wiejskich¹. Przyspieszona modernizacja wywołała zjawisko dualizacji struktury agrarnej i społeczności rolniczej w Polsce². Z jednej strony warunki zmiany systemowej oraz okres dostosowywania się do integracji z UE, korzystnie wpłynęły na część gospodarstw rolnych i związaną z nimi ludność. Sytuacja ta dotyczyła najczęściej dużych, wyspecjalizowanych gospodarstw, prowadzonych przez przygotowanych profesjonalnie rolników, przy czym dotyczyła wsi, których mieszkańcy utrzymywali się głównie z działalności rolniczej. Z drugiej strony następowała marginalizacja rolników i ich rodzin z gospodarstw małych, niemodernizowanych. Niedostosowanie do nowych warunków wynikało z wieloletniego niedofinansowania wsi i rolnictwa, głębokich zapóźnień strukturalnych (przeludnienie wsi, niedostatki w rozwoju infrastruktury, rozdrobniona struktura agrarna), braku środków inwestycyjnych oraz relatywnie niskiego poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich. Dominowały strategie ukierunkowane na przetrwanie, co przyczyniało się do degradacji ekonomicznej gospodarstw, wzrostu poziomu bezrobocia i wykluczenia społecznego. W 2004 roku odsetek osób żyjących poniżej minimum socjalnego na wsi był ponad dwukrotnie wyższy niż w mieście i wynosił 18%³. Dla wielu alternatywą okazała się migracja zarobkowa czy poszukiwanie pozarolniczych źródeł utrzymania.

Zróżnicowana ekonomicznie i społecznie polska wieś oraz polskie rolnictwo z dniem 1 maja 2004 roku znalazły się w polu oddziaływania polityki wspólnotowej. Pojawiła się szansa na przyspieszenie zmian strukturalnych oraz

¹ J. Fernandez, *The Common Agricultural Policy and EU enlargement. Implications for agricultural production in the Central and East European Countries*, *Eastern European Economics*, vol. 40, no. 3, M. E. Sharpe, Inc., May-June 2002, s. 31.

² L. K. Gilejko, *Przegrana większość. Robotnicy i chłopi*, [w:] M. Jarosz (red.) *Polska, ale jaka?*, ISP PAN, Warszawa 1997, s. 198.

³ E. Tarkowska, *Ubóstwo i wykluczenie społeczne. Koncepcje i polskie problemy*, [w:] J. Wasilewski (red.) *Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006, s. 350.

bardziej dynamiczny rozwój ekonomiczny⁴. Zapoczątkowane procesy przekształceń miały przyczynić się do dostosowania polskiego rolnictwa do europejskiego modelu rolnictwa, określonego przepisami prawa europejskiego⁵.

Środkiem realizacji europejskiego modelu rolnictwa jest WPR, składająca się z dwóch filarów: mechanizmów i instrumentów związanych z produkcją rolną wraz ze środkami towarzyszącymi⁶ oraz z instrumentów polityki strukturalnej, służących rozwojowi obszarów wiejskich⁷. Opiera się ona także na trzech podstawowych zasadach:

- zasadzie wspólnego rynku, która oznacza swobodny przepływ produktów rolnych między państwami członkowskimi;
- zasadzie preferencji Wspólnoty, która oznacza pierwszeństwo zbytu na rynku Wspólnoty produktów rolnych wytwarzanych na jej terenie i ochronę rynku wewnętrznego przed tańszymi produktami pochodzącymi z importu;
- zasadzie solidarności finansowej, która obowiązuje wszystkie kraje członkowskie do solidarnego uczestnictwa w kosztach funkcjonowania polityki rolnej.

Wymienione zasady realizowane są w oparciu o cztery główne instrumenty wspierania rolnictwa w ramach WPR: podtrzymywanie cen rynkowych, ograniczenia ilościowe, bezpośrednie podtrzymywanie dochodów oraz tzw. inne formy wspierania rolnictwa. Integracja z UE i zniesienie barier celnych w handlu zagranicznym z Europą, dla krajowego rolnictwa stały się wielką szansą. Warunkiem uczestnictwa w szerokim rynku Wspólnoty było dostosowanie gospodarstw rolnych do wysokich standardów produkcji i obrotu handlowego obowiązujących w UE i równocześnie sprostanie konkurencji kosztowej. W celu sprostania takim uwarunkowaniom należało sięgać po zewnętrzne środki finansowe.

Reasumując, trzeba podkreślić, iż wraz z uruchomieniem zasad WPR polscy rolnicy znaleźli się w nowej sytuacji: wzmożonej konkurencji, konieczności wdrażania nowych metod produkcji i technologii, zachowania zrównoważonego rozwoju, a jednocześnie objęci zostali wsparciem dopłat bezpośrednich oraz możliwością skorzystania z pomocy programów uruchamianych w ramach WPR.

⁴ M. Wigier, *Development strategy of the Polish agri-food economy in the EU structures*, [w:] A. Kowalski, M. Wigier (red.) *The Polish agro-food economy after the four years of the EU membership*, Multi-Annual Programme no 67.1, IAFE-NRI, Warsaw 2008, s. 13.

⁵ R. Grochowska, *Celowość zachowania płatności bezpośrednich w ramach Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej*, [w:] S. Gburczyk [red.], *Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na rynki rolno-spożywcze*, Program Wieloletni, Raport Nr 84, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007, s. 74.

⁶ Wśród mechanizmów i instrumentów WPR związanych z produkcją wymienia się m.in.: dopłaty bezpośrednie, dotacje do produkcji, przetwórstwa i konsumpcji, interwencje rynkowe, kwoty produkcyjne, politykę taryfową dotyczącą cel importowych, dopłaty eksportowe.

⁷ S. Szumski, *Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 16.

Już w krótkim okresie po akcesji Polski do UE nastąpiły znaczące przekształcenia w funkcjonowaniu rolnictwa i w cechach obszarów wiejskich⁸. Polskie rolnictwo okazało się największym beneficjentem WPR spośród wszystkich nowo przyjętych do UE państw członkowskich⁹. Uzyskanie swobodnego dostępu przez krajowych producentów do ponad czterystumilionowego rynku europejskiego, zmiany makroekonomiczne, szerokie wsparcie i pomoc finansowa w ramach WPR i funduszy strukturalnych, pozytywnie wpłynęły na kondycję ekonomiczną krajowej gospodarki żywnościowej i jakość życia na obszarach wiejskich. Znaczące przyspieszenie modernizacyjne nastąpiło w sektorze twórczym oraz w zakresie infrastruktury technicznej. Pozytywne zmiany zostały zapoczątkowane jeszcze w okresie przedakcesyjnym, m.in. w ramach programu SAPARD¹⁰. Dzięki dopłatom bezpośrednim oraz wzrostowi cen zbytu produktów rolniczych, wzrosły przychody pieniężne części gospodarstw rolnych¹¹. Powyższe tendencje odzwierciedlane są w opiniach rolników i mieszkańców wsi. W obu tych grupach większość, odpowiednio 48 i 43%, deklaruje, że trzy lata funkcjonowania WPR korzystnie wpłynęło na polskie rolnictwo. Odmiennie zdanie deklaruje zaledwie 7 i 6% badanych¹².

Dystrybucja wsparcia finansowego UE dla rolnictwa i obszarów wiejskich wiąże się z koniecznością spełnienia określonych wymogów prawno-administracyjnych po stronie beneficjentów. Ubiegający się o dofinansowanie muszą nie tylko spełniać wyznaczone warunki, ale i cechować się postawami aktywnymi: umiejętnością dostosowywania się do zmian, dążeniem do zdobywania nowej wiedzy, działaniami na rzecz rozwoju własnych przedsięwzięć. Na przykład, aby uzyskać dopłaty bezpośrednie, należało zarejestrować gospodarstwo w systemie identyfikacji działek rolnych, uzyskać od organów administracji mapy obszarów, które miały być objęte wsparciem oraz poprawnie wypełnić wnioski o dopłaty. Z kolei uzyskanie wsparcia finansowego w ramach środków towarzyszących WPR, czy pomocy finansowej z funduszy strukturalnych, na

⁸ M. Wigier, *Polska wieś a reforma WPR*, [w:] *Po czterech latach w UE*, (suplement) *Nowe Życie Gospodarcze* Nr 10, 25.05.2008 r., s. 6.

⁹ Deutsche Bank Research, *New budget priorities for the Common Agricultural Policy*, EU Monitor 40, p. 10, <http://swp-berlin.org>, 24.07.2008 r.

¹⁰ K. Gradziuk, *Realizacja programu SAPARD w Polsce – zróżnicowanie regionalne*, Program Wieloletni, Raport Nr 85, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007, s. 85.

¹¹ R. Mroczek, I. Szczepaniak, R. Urban, *Korzyści z integracji z Unią Europejską*, [w:] *Po czterech latach w UE*, (suplement) *Nowe Życie Gospodarcze* Nr 10, 25.05.2008 r., s. 17.

¹² Research International Pentor, *Polska wieś i rolnictwo 2007. Raport z badań*, Warszawa 2007, s. 161, <http://bip.minrol.gov.pl>; 15.07.2008 r.

ogół wymagało własnego wkładu pieniężnego beneficjenta oraz przygotowania szczegółowego planu inwestycji¹³.

Jak wynika z analizy literatury przedmiotu, większość z instrumentów polityki rolnej UE została skutecznie wprowadzona w nowych państwach członkowskich. Jednak nagle zmiany w funkcjonowaniu instrumentów polityki rolnej oraz towarzyszący im różny poziom wsparcia, prowadziły również do zwiększenia się niepewności u beneficjentów, co było związane często ze zmienną sytuacją na rynku. Niezależnie od występowania niepewności w odniesieniu do polityki rolnej i sytuacji rynkowej, wskazuje się, że to słabość instytucji i ich zbyt mała liczba, powodują niedostateczną aktywność różnych podmiotów czy mieszkańców wsi w wykorzystaniu oferowanych programów, co przekłada się na wolniejsze tempo restrukturyzacji całego sektora¹⁴.

W pierwszych latach członkostwa Polski w UE podstawowym dokumentem wyznaczającym cele wsparcia publicznego oraz strategiczne kierunki działań był Narodowy Plan Rozwoju (NPR) na lata 2004-2006, przyjęty przez Radę Ministrów 14 stycznia 2003 roku. Celem strategicznym NPR było rozwijanie konkurencyjnej gospodarki, opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zdolnej do rozwoju, zapewniającej spójność społeczną, ekonomiczną i przestrzenną z UE na poziomie regionalnym i krajowym¹⁵. Pomoc publiczna skoncentrowana była na pięciu podstawowych osiach. Jedną z nich była oś *Przekształcenia strukturalne w rolnictwie i rybołówstwie, rozwój obszarów wiejskich*, którego instrumentem realizacji był Sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich („SPO Rolnictwo”), współfinansowany przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EAGGF)¹⁶. NPR miał być spójny i komplementarny z podstawowymi założeniami polityk wspólnotowych, w tym ze WPR.

Zgodnie z NPR program SPO Rolnictwo miał służyć realizacji trzech celów: poprawie konkurencyjności oraz trwałemu i zrównoważonemu rozwojowi obszarów wiejskich, wspieraniu przemysłu przetwórczego w celu poprawy jego pozycji konkurencyjnej oraz wspieraniu wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Cele powyższe realizowano w ramach trzech priorytetów: „Wspiera-

¹³ W latach 2004-2006 rolnicy i mieszkańcy obszarów wiejskich mogli ubiegać się o wsparcie z pozostałych programów operacyjnych, współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (ERDF) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego (ESF), które dotyczyły m.in.: transportu, konkurencyjności przedsiębiorstw, zasobów ludzkich, gospodarki rybackiej i rozwoju regionalnego.

¹⁴ Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe, *The future of rural areas in the CEE new member states*, Halle 2004, s. 208, <http://www.iamo.de>, 29.07.2008 r.

¹⁵ Narodowy Plan Rozwoju, Warszawa 2003, s. 63.

¹⁶ Narodowy Plan Rozwoju, Warszawa 2003, s. 76.

nie zmian i dostosowań w sektorze rolno-żywnościowym”, „Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich” oraz „Pomoc techniczna”. Na priorytety z kolei składało się piętnaście szczegółowych działań. Łączne nakłady publicznych środków finansowych wynosiły 1784,15 mln euro, z czego 1192,69 mln euro stanowiły środki UE, a 591,46 mln euro krajowe środki publiczne¹⁷.

Priorytet pierwszy obejmuje problematykę działań restrukturyzacyjnych i modernizacyjnych w sektorze żywnościowym. Ich celem była poprawa jego konkurencyjności, dochodowości, jak również zapewnienie bezpieczeństwa żywności i wysokiej jakości produkcji. Konieczność przemian w sektorze rolnictwa i przetwórstwa wynikała z uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych. Do tych pierwszych zaliczano niską efektywność i niedostatki w wyposażeniu technicznym sektora rolnego, do drugich natomiast potrzebę dostosowania się do reguł prawa europejskiego i warunków konkurencji na Jednolitym Rynku¹⁸. Priorytet drugi wiązał się z działaniami na rzecz zapewnienia spójności społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich z terenami miejskimi, przy zachowaniu środowiskowych i kulturowych właściwości tych pierwszych. W sytuacji procesów głębokiej restrukturyzacji rolnictwa niezbędne okazuje się tworzenie warunków i stymulowanie podejmowania przez mieszkańców wsi pozarolniczej aktywności zawodowej¹⁹. Stanowiąca priorytet trzeci „Pomoc techniczna” obejmowała system działań na rzecz usprawnienia procesów wdrażania, monitoringu i kontroli wsparcia. Było to szczególnie istotne ze względu na konieczność stworzenia odpowiedniego potencjału instytucjonalnego służącego wdrażaniu unijnej pomocy.

Do wsparcia rozwoju wsi w ramach WPR przygotowany został na lata 2004-2006 Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Celem PROW, który z założenia miał być komplementarny z SPO Rolnictwo, był również wzrost konkurencyjności gospodarstw oraz zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. W ramach PROW podjęto trzy grupy działań dla realizacji celu pierwszego i cztery dla realizacji celu drugiego. Pierwsza grupa obejmowała środki towarzyszące WPR, zdefiniowane w Rozporządzeniu Rady 1257/1999. W drugiej grupie znajdowały się instrumenty przejściowe, mające służyć rozwiązaniu podstawowych problemów sektorów rolnych państw przyjętych do UE

¹⁷ Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Uzupełnienie Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”, Załącznik do Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dn. 8 września 2004 r. (poz. 2117), s. 4-5.

¹⁸ Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”, Załącznik do Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dn. 3 września 2004 r. (poz. 2032), s. 74.

¹⁹ Ibidem, s. 77.

w 2004 roku. Finansowanie Programu, obok środków krajowych, zapewniała Sekcja Orientacji EAGGF. Łączny wkład pieniędzy publicznych wynosił 3592 mln euro, z czego 2866 mln euro pochodziło z budżetu UE, natomiast z budżetu krajowego 726 mln. Na uzupełnienie płatności bezpośrednich oraz sfinansowanie działań programu SAPARD przeznaczono odpowiednio 682 mln i 140 mln euro²⁰.

Przystąpienie Polski do UE wiązało się z objęciem krajowego rolnictwa systemem dopłat bezpośrednich. Czynniki odróżniającymi reżymy dopłat w Polsce i w krajach UE-15 były wielkość płatności i system organizacyjny. Polscy rolnicy otrzymali bowiem dopłaty w ramach systemu jednolitej płatności obszarowej, w kwotach mniejszych niż rolnicy z państw „starej” UE. Po przesunięciu środków finansowych przeznaczonych na rozwój obszarów wiejskich, dopłaty w Polsce w latach 2004-2006 były odpowiednio 45, 40 i 35% mniejsze niż w krajach UE-15. Trzy lata działalności polskich rolników w ramach WPR wykazało dużą popularność tego instrumentu. W 2006 roku złożonych zostało 1 471,75 mln wniosków o przyznanie płatności bezpośrednich²¹, co pozwala określić w przybliżeniu liczbę aktywnych gospodarstw rolnych²².

Ważne i interesujące zagadnienie stanowi kwestia znaczenia planowanej reformy WPR dla polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich. Będzie ona polegała m.in. na dalszej zamianie wsparcia cenowego na (w większości) nie związane z produkcją rolną płatności bezpośrednie, ujednoczeniu systemu płatności (single payment), uzależnieniu wypłacania środków finansowych od przestrzegania wymogów ochrony środowiska, jakości żywności i dobrostanu zwierząt (cross-compliance), rozwoju drugiego filara WPR. W obliczu wzrastających wyzwań zewnętrznych, takich jak konieczność sprostania przez rolnictwo europejskie konkurencji rolnictwa państw rozwijających się (co może oznaczać w konsekwencji większą liberalizację handlu międzynarodowego produktami rolnymi) oraz w sytuacji presji wewnętrznej niektórych krajów UE, mającej na celu ograniczenie wydatków ze wspólnotowego budżetu na rolnictwo²³, nie zmieniają się priorytety polskiego rolnictwa. W dalszym ciągu są to: utrzymanie wspólnotowego charakteru polityki rolnej na poziomie europejskim, zapewnienie jednolitych warunków konkurencji na europejskim rynku dla

²⁰ M. Bułkowska, *Stan realizacji Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004-2006*, [w:] *Wyniki realizacji PROW i SPO „Rolnictwo” w latach 2004-2006*, Program Wieloletni Raport Nr 65, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007, s. 9.

²¹ Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, *ARiMR – trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007, s. 37.

²² P. Chmieliński, *Regionalne zróżnicowanie w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce a efektywność wykorzystania środków wsparcia Wspólnej Polityki Rolnej*, Studia i Monografie, z. 138, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, s.70.

²³ R. Grochowska, op. cit., s. 102.

producentów żywności, przeznaczanie środków inwestycyjnych na wzrost jakości i wielkości produkcji, a także konkurencyjności gospodarstw, uproszczenie instrumentów WPR, wspieranie wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich²⁴. Otwarte pozostaje pytanie, czy powyższe cele będzie można realizować w przyszłych okresach programowania.

Szacuje się, że w latach 2004-2007, w około 140 tys. gospodarstwach rolnych dokonano inwestycji modernizujących zasoby produkcyjne oraz dywersyfikujących źródła dochodów, wykorzystując na te cele środki pochodzące ze wsparcia publicznego, pochodzącego z budżetu UE, jak i budżetu krajowego. Dodatkowo ponad 1,5 mln rolników rocznie korzystało z dopłat bezpośrednich. Fakty te świadczą o stosunkowo dużym zainteresowaniu różnymi formami unijnej pomocy wśród polskich beneficjentów związanych z rolnictwem.

Warto zaznaczyć, iż SPO Rolnictwo i PROW są wdrażane zgodnie z regułą n+2, co oznacza że część z inwestycji jest jeszcze realizowana, a ich ogólny wpływ na sektor rolniczy i poziom rozwoju obszarów wiejskich w Polsce będzie można podsumowywać nie wcześniej niż po 2009 roku²⁵.

Zarówno przemiany cywilizacyjne (społeczne) jakie miały miejsce w ostatnich latach na terenach wiejskich oraz zmieniające się zasady polityki rolnej, narastający wpływ czynników o charakterze rynkowym (między innymi możliwość pozyskiwania wyżej wymienionych środków finansowych) na procesy przemian w obrębie środowiska wiejskiego pokazują potrzebę rozpoznawania i analizowania przeobrażeń zachodzących na terenach wiejskich. Dotychczas w badaniach prowadzonych w Zakładzie Polityki Społecznej i Regionalnej IERiGŻ-PIB, poddano analizie i ocenie głównie zjawiska dotyczące struktury społeczno-ekonomicznej wsi²⁶. Niniejszy raport ma na celu określenie zakresu i skali

²⁴ M. Wigier, *Development strategy of the Polish agri-food economy in the EU structures*, op. cit., s. 18.

²⁵ J. Rowiński, *Impact of the EU funds on the development of agriculture and rural areas in the first years of the membership*, [w:] A. Kowalski, M. Wigier (red.) *The Polish agro-food economy after the four years of the EU membership*, Multi-Annual Programme no 67.1, IAFE-NRI, Warsaw 2008, s. 20.

²⁶ por. A. Wrzochalska: „Wybrane cechy demograficzne ludności wiejskiej a rozwój wsi i rolnictwa, Raport nr 3, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2005, Ł. Zwoliński: Mobilność przestrzenna i społeczno-zawodowa ludności wiejskiej w latach 2000-2005 Raport Programu Wieloletniego nr 29, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, A. Wrzochalska: Poziom życia wiejskich rodzin rok po akcesji do UE, Raport Programu Wieloletniego nr 36, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2006, Ł. Zwoliński: „Wybrane cechy demograficzne ludności wiejskiej w latach 2000-2005”, Raport nr 58, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007, M. Dudek, A. Wrzochalska. Ł. Zwoliński: „Ocena zmian w strukturze społeczno-ekonomicznej wsi w latach 2000-2005”, Raport Programu Wieloletniego nr 79, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2007, M. Dudek: „Rola czynnika ludzkiego w rolnictwie indywidualnym na przykładzie gospodarstw emerytów i młodych rolników”, Raport Programu Wieloletniego nr 91, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.

wpływu na gospodarstwa indywidualne środków finansowych udostępnianych w ramach programów wsparcia WPR. W tym celu opracowano klasyfikację gospodarstw rolnych według niektórych, możliwych do określenia wyróżników dostępnych na etapie stosunkowo krótkiego członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

Trwałą cechą struktur wiejskich i rolniczych w Polsce jest ich regionalne zróżnicowanie pod względem poziomu rozwoju. Współczesne odmienności przestrzenne w kondycji ekonomicznej wsi i rolnictwa mają swoje podłoże zarówno w uwarunkowaniach geograficzno-przyrodniczych, jak i czynnikach społeczno-gospodarczych, historycznych i kulturowych. Ze względu na wymienione różnice w badaniach przeprowadzanych przez ZPSiR IERiGŻ-PIB wyodrębniono pięć makroregionów: środkowozachodni, środkowowschodni, południowowschodni, południowo-zachodni oraz północny²⁷ (Tabela 1).

W podziale położonych w różnych regionach gospodarstw rolnych wyróżniono jednostki, które w największym i najmniejszym stopniu skorzystały z programów wsparcia w ramach WPR. To kryterium stanowiło podstawę klasyfikacji gospodarstw rolnych ze względu na stopień wykorzystania środków finansowych dostępnych z funduszy UE.

W niniejszym opracowaniu informacje pochodzące z ankiety IERiGŻ-PIB 2005 wykorzystano do zaprezentowania opinii rolników na temat wpływu członkostwa Polski w UE na sytuację posiadanych przez nich gospodarstw rolnych oraz identyfikację czynników, które mogły wpływać na kształtowanie się takich poglądów w rok po akcesji do UE. Uzyskane dane dotyczące opinii rolników analizowano w powiązaniu z właściwościami gospodarstw, w tym przede wszystkim: ich obszarem, dokonywanymi inwestycjami, współpracą kierownika z doradcą, przekonaniem kierownika o istnieniu możliwości rozwojowych gospodarstwa. Uwzględniono także niektóre cechy społeczno-demograficzne użytkujących je osób (płeć, wiek, wykształcenie kierownika gospodarstwa).

²⁷ W badaniu ankietowym wyróżniono pięć makroregionów, które grupują następujące województwa: **makroregion środkowozachodni (I)**: kujawsko-pomorskie i wielkopolskie; **makroregion środkowowschodni (II)**: łódzkie, mazowieckie, lubelskie i podlaskie; **makroregion południowo-wschodni (III)**: świętokrzyskie, małopolskie, podkarpackie i śląskie; **makroregion południowo-zachodni (IV)**: opolskie, lubuskie i dolnośląskie; **makroregion północny (V)**: zachodniopomorskie, pomorskie i warmińsko-mazurskie. Ostatnie cykliczne badanie ankietowe IERiGŻ-PIB przeprowadzone było w 2005 roku wśród 8604 rodzin, z czego 3705 rodzin posiadało gospodarstwa rolne o powierzchni większej niż 1 hektar użytków rolnych. Rodziny objęte badaniem znajdowały się na terenie 76 wsi położonych w różnych regionach kraju. Dobór wsi objętych badaniem miał charakter celowy i reprezentatywny ze względu na cechy społeczno-ekonomiczne oraz strukturę agrarną gospodarstw rolnych położonych w granicach wyróżnionych regionów. Wszystkie rodziny zamieszkujące na terenie wybranych wsi zostały objęte badaniem ankietowym.

Tabela 1. Wybrane cechy ekonomiczne gospodarstw indywidualnych w makroregionach

Makroregiony	Średnia pow. UR (w ha)	SD ^{a)}	Pracujący w rolnictwie na 100 ha UR	Produkcja towarowa na 1 osobę pracującą w rolnictwie	Gospodarstwa o dużej skali produkcji towarowej ^{b)} (w %)	Gospodarstwa z inwestycjami ^{c)} (w %)	Gospodarstwa dobrze wyposażone w maszyny ^{d)} (w %)
Ogółem	9,3	5,8	16	21348	21,7	38,9	15,3
Środkowozachodni	13,8	11,8	13	34126	42,1	57,3	36,4
Środkowowschodni	9,5	7,3	15	21211	20,9	42,6	16,5
Południowo-wschodni	4,3	1,9	32	13773	14,2	23,5	5,2
Południowo-zachodni	11,4	3,4	13	20734	20,2	50,0	16,9
Północny	18,7	6,8	9	25790	24,6	40,7	13,8

a) Wzięto pod uwagę obsadę zwierząt w sztukach dużych przy zastosowaniu odpowiednich przeliczników.

b) Za gospodarstwa o dużej skali produkcji towarowej uznano jednostki z wartością sprzedaży produktów rolniczych powyżej trzeciego kwartyla tego wskaźnika mierzonego dla ogółu badanych gospodarstw.

c) Za działalność inwestycyjną w gospodarstwie uznano zakup środków trwałych i prowadzenie prac budowlanych.

d) Jakość wyposażenia gospodarstw w maszyny zbadano pod względem posiadania czterech rodzajów urządzeń: środków transportowych, maszyn do nawożenia i ochrony roślin, do siewu i sadzenia oraz do zbioru. Gospodarstwa, w których znajdowało co najmniej dziesięć maszyn ze wszystkich wymienionych grup uznano za dobrze wyposażone. Gospodarstwa z pięcioma maszynami, z co najmniej trzech wyróżnionych grup, określono jako średnio wyposażone. Gospodarstwa z dwiema maszynami, z co najmniej dwóch podanych grup, zakwalifikowano do jednostek słabo wyposażonych.

Źródło: Ankieta IERiGŻ-PIB 2005 r.

Obok wyników badań ankietowych IERiGŻ-PIB z 2005 roku, materiał empiryczny stanowiły także dane: statystyki masowej GUS, dane Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW), Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), Agencji Nieruchomości Rolnych (ANR) oraz informacje publikowane przez ARiMR i MRiRW.

1. Główne instrumenty finansowania sektora rolnego przed akcesją Polski do Unii Europejskiej

1.1. Wydatki budżetu państwa i budżetów jednostek terytorialnych

Wydatki budżetu państwa na rolnictwo w roku 2006 wynosiły 6 553 mln zł (Tabela 1.1), co stanowiło około 3% budżetu państwa. Porównywalny poziom wydatków z budżetu państwa utrzymuje się od roku 2004, kiedy to w stosunku do lat wcześniejszych uległ wyraźnemu zwiększeniu. Z budżetu państwa przeznaczane są również dotacje podmiotowe na zadania z zakresu postępu biologicznego w produkcji roślinnej i zwierzęcej (Tabela 1.2).

Tabela 1.1. Wydatki budżetu państwa na rolnictwo w latach 2001-2006

Wydatki na rolnictwo	2001	2002	2003	2004	2005	2006
w mln zł	3 047	3 077	3 532	6 170	6 220	6 553
w odsetkach	1,8	2,0	1,9	3,1	3,0	2,9
w % PKB	0,4	0,4	0,4	0,7	0,6	0,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rzeczypospolitej Polskiej GUS z lat 2001-2007.

Tabela 1.2. Dotacje podmiotowe z budżetu państwa na zadania z zakresu postępu biologicznego w produkcji roślinnej i zwierzęcej w latach 2001-2006

Dotacje podmiotowe	2001	2002	2003	2004	2005	2006
w mln zł	214	169	160	113	97	120
w odsetkach podmiotowych	17,1	19,4	19,5	18,7	17,7	22,4
odsetek ogółu dotacji	1,6	1,3	1,2	0,8	0,6	0,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rzeczypospolitej Polskiej GUS z lat 2002-2007.

Finansowanie rolnictwa i gospodarki żywnościowej z budżetu państwa obejmuje zwykle wydatki bieżące sfery budżetowej rolnictwa, wspomniane powyżej dotacje niektórych zadań w zakresie postępu biologicznego, doradztwa rolniczego, zwalczania chorób zakaźnych zwierząt, usług geodezyjnych, wapnowania, chemizacji rolnictwa. Finansowaniem obejmuje się także inwestycje w zakresie zaopatrzenia wsi w wodę i budowy urządzeń ściekowych, inwestycji w zakresie melioracji wodnych, dopłaty do kredytów rolnych, dotacje budżetowe

do Kasy Rolniczych Ubezpieczeń Społecznych, dotacje budżetowe do paliw rolniczych, *dotacje do produkcji nawozów wapniowych*, *dotacje budżetowe do Agencji Rynku Rolnego*, finansowanie Funduszu Restrukturyzacji i oddłużenia rolnictwa.

Także w budżetach jednostek terytorialnych uwzględniane są środki finansowe dla tego sektora. W strukturze wydatków jednostek terytorialnych wahały się one od 2% w roku 2000 do 1,4% w roku 2006 (Tabela 1.3), co w roku 2000 oznaczało 742 mln, a w roku 2006 – 567 mln zł.

Tabela 1.3. Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego na rolnictwo

Kwota wydatków	2001	2002	2003	2004	2005	2006
w mln zł	1359	478	617	1970	1727	567
w %	1,6	1,6	1,8	2,2	1,7	1,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych Rzeczypospolitej Polskiej GUS z lat 2001-2007.

1.2. Dofinansowanie rolnictwa i obszarów wiejskich w ramach kredytów preferencyjnych z dopłatami Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR)

Znaczącym źródłem finansowania inwestycji w rolnictwie i na obszarach wiejskich przed wejściem Polski do Unii Europejskiej były kredyty preferencyjne z dopłatami Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR). Wnioski o przyznanie dopłat do kredytów musiały być opiniowane przez ośrodki doradztwa rolniczego, w których rolnicy mogli uzyskać szczegółowe informacje i wskazówki.

Kredyty z dopłatami ARiMR obejmowały *podstawowe kredyty inwestycyjne dla gospodarstw rolnych oraz zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego i świadczących usługi dla rolnictwa*, głównie z przeznaczeniem na: zakup, modernizację, budowę i rozbudowę tych podmiotów; zakup nieruchomości rolnych zabudowanych i niezabudowanych, maszyn i urządzeń; zakup stada podstawowego; zakup i budowę infrastruktury; finansowanie kosztów ogólnych dokumentacji technicznej; nakłady na uruchomienie pierwszego cyklu produkcyjnego. W tym przypadku możliwe było uzyskanie dofinansowania na poziomie do 10% ogólnej kwoty kredytu. Inwestycje w rolnictwie oraz w agroturystyce mogły być finansowane do wysokości nawet 80% nakładów, jednak nie mogły wynosić więcej niż 2 mln zł, w działach specjalnych produkcji rolnej i usługach dla rolnictwa — 70% i maksymalnie 4 mln zł, w przetwórstwie rolno-spożywczym — 70% i maksymalnie 8 mln zł).

Innym rodzajem kredytów dofinansowywanych przez ARiMR były **kredyty na zakup gruntów rolnych w celu powiększenia lub utworzenia nowego gospodarstwa, nie mniejszego od średniej w danym województwie**. Możliwe było wsparcie finansowe do 80% kosztów inwestycji, jednak po cenie nie wyższej niż średnia cena wojewódzka 1 ha (publikowana przez GUS raz na kwartał). Kolejnym rodzajem kredytów były **kredyty na utworzenie lub urządzenie gospodarstw rolnych przez osoby, które nie przekroczyły czterdziestego roku życia**. Mogły być przeznaczone na zakup budynków, ziemi, maszyn i urządzeń, stada podstawowego, budowę, rozbudowę, modernizację i adaptację budynków gospodarczych oraz budowli, zakup i budowę infrastruktury, finansowanie kosztów ogólnych, budowę lub zakup budynku mieszkalnego (do 30% kosztu przedsięwzięcia, ale nie więcej niż 50 tys. zł), uruchomienie pierwszego cyklu produkcyjnego (maksymalnie 20% kwoty kredytu). Warunek — gospodarstwo nie mogło być mniejsze od średniej w danym województwie, a właściciel musiał mieć kwalifikacje rolnicze lub staż pracy w rolnictwie. Agencja mogła dofinansować do 80% kosztów inwestycji, jednak przyznać mogła nie więcej niż 2 mln zł. Działy specjalne mogły być finansowane do 70% poniesionych kosztów przy ograniczeniu kwoty do 4 mln zł). Przyznawane mogły być także **kredyty na realizację przedsięwzięć objętych programami branżowymi**: restrukturyzacja i modernizacja mleczarstwa; wspólne użytkowanie maszyn i urządzeń rolniczych przez zespół rolników lub na świadczenie usług rolniczych (finansowanie do 80% nakładów inwestycyjnych na wspólne użytkowanie i do 70% na usługi). Maksymalna kwota kredytu — 2 mln zł na wspólne użytkowanie i 4 mln zł na usługi.

Możliwe było także uzyskanie dofinansowania do **kredytów na realizację przedsięwzięć w rolnictwie i w działach specjalnych produkcji rolnej, mających na celu wykorzystanie posiadanej bazy poprzez rozpoczęcie lub zwiększenie produkcji** oraz do kredytów na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej znajdujących się na obszarach dotkniętych klęską suszy, gradobicia, nadmiernych opadów atmosferycznych, powodzi, huraganu, pożaru lub plagi gryzoni²⁸. Dofinansowanie mogło dotyczyć również kredytów na przedsięwzięcia tworzące nowe miejsca pracy w działalnościach pozarolniczych w gminach wiejskich oraz miejsko-wiejskich (gwarantujących zatrudnienie ludności wiejskiej). Limit wynosił 25 tys. zł na jedno miejsce pracy, do 80% wartości nakładów inwestycyjnych, ale nie więcej niż

²⁸ Uruchomienie tych kredytów następowało wyłącznie za zgodą ministra rolnictwa i rozwoju wsi wyrażoną na wniosek właściwego wojewody (zgłoszony w okresie 2 miesięcy od wystąpienia klęski). Wniosek wojewody zgłaszany jest pod warunkiem oszacowania strat (przez komisję powołaną przez wojewodę) w ciągu 30 dni od wystąpienia klęski.

4 mln zł. Z kolei kredyt dla grup producentów rolnych obejmował do 80% kosztów inwestycji (nie więcej niż 8 mln zł).

Relatywnie mniej popularne były kredyty dofinansowywane przez ARiMR (z dopłatami ARiMR):

- kredyty na utworzenie lub urządzenie gospodarstwa rolnego w ramach realizacji programu osadnictwa rolniczego na gruntach skarbu państwa;
- kredyty obrotowe na zakup rzeczowych środków produkcji;
- kredyty obrotowe skupowe;
- pożyczka na „Rozwój małej przedsiębiorczości na wsi”;
- pożyczka na utworzenie miejsc pracy dla bezrobotnych zamieszkałych w gminach wiejskich, miejsko-wiejskich oraz miastach (do 20 tys. mieszkańców).

Rolnicy mogli także ubiegać się o przyznanie bezprocentowych pożyczek oraz bezzwrotnych dotacji w ramach programu SAPARD.

1.3. Program SAPARD

Program ten został opracowany jako wsparcie sektora rolnego, rolno-spożywczego i obszarów wiejskich krajów kandydackich w celu nie tylko przyspieszenia procesów dostosowywania się rolnictwa do wymogów Wspólnoty, ale także przygotowania administracyjnego przyszłych członków UE do korzystania z funduszy strukturalnych. Państwa objęte programem uzyskały akredytację umożliwiającą zarządzanie przyznanymi funduszami. Program miał służyć dwóm podstawowym celom: wsparciu wdrożenia *acquis communautaire* w zakresie Wspólnej Polityki Rolnej i regulacji dotyczących wsi i rolnictwa oraz rozwiązywaniu głównych problemów specyficznych dla krajów kandydujących w celu adaptacji sektora rolnego i obszarów wiejskich do przyszłego członkostwa. Wysokość przyznanych środków poszczególnym krajom wyznaczono biorąc pod uwagę: wysokość PKB *per capita* określonego parytetem siły nabywczej, wielkość użytków rolnych i ludności wiejskiej oraz specyfikę poszczególnych państw²⁹.

Program SAPARD obejmował sześć działań: *Poprawę przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych* (Działanie 1), *Inwestycje w gospodarstwach rolnych* (Działanie 2), *Rozwój i poprawę infrastruktury obszarów wiejskich* (Działanie 3), *Zróżnicowanie działalności gospodarczej*

²⁹ Z ogółu kwoty 520 000 tys. euro na rok 2000 – Polsce przyznano 168 683 tys. euro, z kwoty 539 650 tys. euro na rok 2001 – 175057,3 tys. euro.

na obszarach wiejskich (Działanie 4), Szkolenia zawodowe (Działanie 6) oraz Pomoc techniczną (Działanie 7)³⁰.

Udział umów zawartych w liczbie wniosków złożonych w ramach programu SAPARD w latach 2000-2003 wynosił średnio dla kraju 78,6%. Ogółem w ramach programu SAPARD w latach 2000-2003 zawarto z beneficjentami 24 431 umów (Tabela A.1 - Aneks).

Rozliczono³¹ 22 786 umów oraz udzielono pomocy finansowej w wysokości 4 512,6 mln zł (Tabela 1.4 i Tabela A.2).

Tabela 1.4. Rozliczone projekty według Działań Programu SAPARD

Działanie	Liczba zrealizowanych projektów	Kwota udzielonej pomocy (mln zł)
Ogółem	22 786	4 512,6
Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych	1 268	1 528,0
Inwestycje w gospodarstwach rolnych	12 927	588,5
Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich	4 483	2 014,5
Zróżnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich	4 071	342,3
Szkolenia zawodowe	14	37,5
Pomoc techniczna	23	4,8

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

W ramach dokonanych płatności Programu SAPARD wymienionych czterech działań, najwięcej środków finansowych w skali całego kraju, pozyskano głównie na inwestycje w gospodarstwach rolnych, na różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich oraz na rozwój i poprawę infrastruktury obszarów wiejskich.

1.3.1. *Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych* (Działanie 1)

Działanie to przeznaczone było na wsparcie przedsięwzięć z branży przetwórstwa rolno-spożywczego związanych z poprawą konkurencyjności na rynku krajowym i międzynarodowym, dostosowywaniem do wymogów jednolitego

³⁰ Zrezygnowano z realizacji pierwotnie ujętego w Programie Operacyjnym SAPARD Działania 5. Programy rolnośrodowiskowe i zalesianie (projekty pilotażowe) z powodu przedłużającego się procesu uzgodnień (dotyczących zakresu i zasad wdrożenia) prowadzonych z Komisją Europejską oraz przewidzianego w 2004 roku uruchomienia Działania *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt* w ramach PROW 2004-2006.

³¹ Do 30 czerwca 2007 roku według danych ARiMR.

rynku w zakresie norm sanitarnych, higienicznych, weterynaryjnych i jakościowych. Ogółem zawarto 1342 umowy przyznające pomoc finansową o łącznej wysokości 1 663,6 mln zł³². Kwota ta wynosiła jedną trzecią łącznej sumy pomocy wypłaconej beneficjentom Programu SAPARD. W zdecydowanej większości umowy podpisane (82,9%) jak i zrealizowane (84,1%) dotyczyły przedsięwzięć podejmowanych w ramach Schematu 1.1. *Wsparcie restrukturyzacji przetwórstwa i poprawa marketingu artykułów pochodzenia zwierzęcego* (Tabela 1.5).

Tabela 1.5. Działanie 1. Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych – umowy zawarte i rozliczone

Wyszczególnienie	Umowy zawarte		Umowy rozliczone	
	liczba	kwota przyznanej pomocy (w mln zł)	liczba	kwota przyznanej pomocy w mln zł)
Ogółem	1 342	1 663,6	1 268	1 525,0
Wsparcie restrukturyzacji przetwórstwa i poprawa marketingu artykułów pochodzenia zwierzęcego	1 101	1 379,7	1 045	1 281,0
sektor mleczarski	325	405,5	315	387,7
sektor mięsny	689	855,8	649	781,7
sektor rybny	87	118,4	81	112,4
Wsparcie restrukturyzacji przetwórstwa i poprawa marketingu owoców i warzyw	241	283,9	223	243,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Przeciętna kwota w przeliczeniu na jednego beneficjenta wyniosła 1 928,1 tys. zł. Skala większości przedsięwzięć była relatywnie mała. Tylko w przypadku 4,2% zawartych umów przyznana pomoc wynosiła powyżej 5 mln zł. Jednocześnie prawie dwie trzecie przedsięwzięć dotyczyło kwoty pomocy w przedziale od 125 tys. zł do 1 mln zł.

Efektom rzeczowym finansowego wsparcia w ramach tego działania było wdrożenie w 581 zakładach systemu HACCP, w 747 zakładach programów dostosowania do norm UE oraz zakup 320 cystern do transportu świeżego mleka³³.

³² Na jednego beneficjenta przypadało średnio 1,62 przedsięwzięcia. W konsekwencji kwota przyznana na 1 beneficjenta wynosiła 2 014,6 tys. zł, a kwota przypadająca na 1 zawartą umowę wynosiła średnio 1 239,6 tys. zł

³³ Por. *ARiMR - trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007, s. 133.

1.3.2. Inwestycje w gospodarstwach rolnych (Działanie 2)

Pomoc finansowa w Działaniu 2 przeznaczona była dla rolników prowadzących na własny rachunek gospodarstwa rolne jako posiadacze samoistni lub zależni. Według danych ARiMR³⁴, podpisano 13 742 umowy na ogólną sumę 636,5 mln zł. Zrealizowanych i rozliczonych zostało 12 927 umów o łącznej wysokości 588,5 mln zł, co stanowiło 13% ogólnej kwoty pomocy finansowej udzielonej w ramach Programu SAPARD (Tabela 1.6).

Tabela 1.6. Liczba i kwoty umów zawartych i rozliczonych w ramach Działania 2. Inwestycje w gospodarstwach rolnych

Wyszczególnienie	Umowy zawarte		Umowy rozliczone	
	liczba	kwota (mln zł)	liczba	kwota (mln zł)
Ogółem	13 742	636,5	12 927	588,5
Restrukturyzacja produkcji mleka	1 037	81,3	1 017	77,6
Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych, w tym:	872	68,2	834	64,2
• Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji bydła mięsnego	44	2,1	40	1,9
• odbudowa produkcji owczarskiej	27	1,2	26	1,1
• Modernizacja produkcji trzody chlewnej lub drobiu	801	64,9	768	61,2
Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych	11 833	487,0	11 076	446,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Beneficjentów cechował wysoki poziom kwalifikacji zawodowych. W grupie profitentów, którzy zrealizowali przedsięwzięcia i uzyskali refundację wykształcenie wyższe lub średnie rolnicze posiadało 42,6%, co w odniesieniu do ogółu kierowników gospodarstw rolnych charakteryzujących się tym poziomem wykształcenia, wynosi 3 podpisane umowy na 100 gospodarstw. Natomiast wykształcenie wyższe lub średnie nierolnicze połączone z 5-letnim stażem w samodzielnym prowadzeniu gospodarstwa posiadało 19,9% beneficjentów.

Odpowiednio wśród ogółu beneficjentów Działania 2 procent osób według wykształcenia stanowił:

³⁴ Por. ARiMR - trzy lata po akcesji, ARiMR, Warszawa 2007, s.133.

- wyższe lub średnie rolnicze - 42,0%,
- zasadnicze rolnicze i 3-letni staż w samodzielnym prowadzeniu gospodarstwa - 19,4%,
- wyższe lub średnie nierolnicze i 5-letni staż w samodzielnym prowadzeniu gospodarstwa - 19,9%,
- podstawowe lub zasadnicze nierolnicze i 10-letni staż w samodzielnym prowadzeniu gospodarstwa - 18,1%.

Prawie trzy czwarte wniosków o przyznanie płatności złożyli rolnicy w wieku 30-50 lat, a blisko jedna trzecia beneficjenci w grupie wiekowej 30-40 lat. Ich ogólna struktura według wykształcenia kształtowała się następująco:

- do 30 lat - 12,0%
- 30-40 lat - 30,6%
- 40-50 lat - 44,3%
- 50-55 lat - 13,1%.

Gospodarstwa należące do omawianej grupy beneficjentów były relatywnie duże obszarowo. Prawie trzy czwarte gospodarstw, w których przygotowano wnioski o dofinansowanie posiadało powierzchnię większą niż 10 hektarów, a ponad jedna czwarta gospodarstw powierzchnię większą niż 30 hektarów, ponad jedna piąta gospodarstw powierzchnię 5-10 ha. (Tabela 1.7). Oznacza to, że w skali kraju na 1000 gospodarstw ogółem przygotowano 8 wniosków o dofinansowanie, w grupie gospodarstw o powierzchni 10-30 ha – 18, a w gospodarstwach większych niż 30 ha – aż 67 wniosków.

Tabela 1.7. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych beneficjentów Działania 2

Gospodarstwa	Odsetek złożonych wniosków	Na 1000 gospodarstw w kraju
ogółem	100,0	8
do 2 ha	1,9	mniej niż 1
2-5 ha	5,4	1
5-10 ha	21,4	7
10-30 ha	42,4	18
ponad 30 ha	28,9	67

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Przedsięwzięcia objęte pomocą w ramach Działania 2 były realizowane w gospodarstwach rolnych osiągających relatywnie wysoki poziom dochodu (Tabela 1.8). Na przykład przeciętny dochód rolniczy brutto w gospodarstwie rolnym

statystycznego beneficjenta (Schemat 2.1.) w roku bazowym wynosił 57,4 tys. zł, a prawie połowa przedsięwzięć realizowana była w gospodarstwach o rocznym dochodzie 50 tysięcy zł i więcej. Poziom dochodu beneficjentów wykazywał duże zróżnicowanie regionalne (Tabela A.3).

Tabela 1.8. Odsetek gospodarstw rolnych beneficjentów Działania 2³⁵ według dochodu rolniczego brutto

Dochód roczny brutto gospodarstwa w tys. zł	Odsetek gospodarstw rolnych beneficjentów według schematów:		
	2.1.	2.2.	2.3.
	w procentach		
do 15	8,0	4,7	9,3
15-25	12,1	4,7	8,7
25-50	33,5	24,1	23,8
50-100	32,2	40,8	32,2
100 i więcej	14,2	25,6	26,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

1.3.3. Rozwój i poprawa infrastruktury wiejskiej (Działanie 3)

Pomoc finansowa w ramach tego działania przeznaczona była dla jednostek samorządu terytorialnego, realizujących przedsięwzięcia w zakresie infrastruktury technicznej w miejscowościach do 7 tysięcy mieszkańców. Podpisano 4 493 umowy o łącznej wysokości 2 023,5 mln zł, z których zrealizowano i rozliczono 4 483 na łączną kwotę 2 014,5 mln (Tabela 1.9).

Według danych ARiMR większość rozliczanych umów – ponad dwie trzecie dotyczyła przedsięwzięć zrealizowanych przez gminy należące do grupy o wskaźniku G powyżej 350 zł/M³⁶. Jednocześnie prawie połowa umów dotyczyła przedsięwzięć realizowanych w grupie gmin o najwyższym wskaźniku bezrobocia (stopa bezrobocia na poziomie 20%).

Efektami rzeczowymi Działania 3. Programu SAPARD są między innymi: 6,2 tys kilometrów nowej sieci wodociągowej i kanalizacyjnej (ponad 57 tys. przyłączy wodociągowych, 191 stacji uzdatniania wody, 189 oczyszczalni ścieków oraz 2,4 tys. zagrodowych oczyszczalni ścieków) oraz 3,7 tys. km wybudowanych i zmodernizowanych dróg gminnych i powiatowych. Dzięki środ-

³⁵ Działanie 2. Programu SAPARD obejmowało następujące Schematy: Schemat 2.1. Restrukturyzacja produkcji mleka, Schemat 2.2. Modernizacja gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierząt rzeźnych, Schemat 2.3. Zwiększenie różnorodności produkcji gospodarstw rolnych.

³⁶ Wskaźnik G oznacza podstawowy dochód podatkowy gminy lub powiatu w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

kom finansowym udostępnionych z tego działania powstało ponad 10,8 tys. stałych miejsc pracy i 10,5 tys. sezonowych miejsc pracy.

Tabela 1.9. Zawarte umowy i zrealizowane płatności w Działaniu 3

Wyszczególnienie	Umowy zawarte		Umowy rozliczone	
	liczba	kwota (mln zł)	liczba	kwota (mln zł)
Ogółem w tym Schematy:	4 493	2 023,5	4 483	2 014,5
3.1. Zaopatrzenie gospodarstw wiejskich w wodę wraz z uzdatnianiem	987	342,4	986	340,8
3.2. Odprowadzenie i oczyszczanie ścieków komunalnych	1 303	969,6	1 302	964,8
3.3. Gospodarka odpadami stałymi	25	18,6	25	18,5
3.4. Drogi gminne i powiatowe na obszarach wiejskich	2 139	685,9	2 132	683,5
3.5. Zaopatrzenie w energię	39	7,0	38	6,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

1.3.4. Pozostałe działania w ramach Programu SAPARD

Działanie 4. Programu SAPARD (*Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich*) skierowane było do rolników prowadzących gospodarstwa rolne (lub innych członków rodzin). Pomoc mogli otrzymać także przedsiębiorcy działający w miejscowościach do 7 tysięcy mieszkańców. Beneficjentami pomocy w zakresie przedsięwzięć zmierzających do zwiększenia atrakcyjności turystycznej obszarów wiejskich mogły być także gminy, związki międzygminne, izby rolnicze i inne społeczno-zawodowe organizacje rolników. Podpisano 4854 umów na łączną kwotę 435,2 mln zł, w których zostało zrealizowanych i rozliczonych 4 071 umów na kwotę 242,3 mln zł (Tabela 1.10).

Działanie 6 (*Szkolenia zawodowe*) miało pomóc rolnikom zdobyć wiedzę i umiejętności niezbędne do zmiany kierunku prowadzonej działalności rolniczej. Pomoc obejmowała realizację szkoleń w zakresie przedsiębiorczości, finansów, marketingu, podstaw księgowości, technologii i technik w działalnościach pozarolniczych oraz poprawy jakości produkcji rolniczej i leśnej, zachowując wymogi dotyczące poprawy stanu krajobrazu i ochrony środowiska. Zrealizowano 14 umów na wykonanie projektów o łącznej wartości 37,5 mln zł. Szkolenia miały na celu zdobycie umiejętności niezbędnych do prowadzenia rentownego gospodarstwa oraz praktyk produkcyjnych zgodnych z powyższymi zasadami. Szkoleniem objęto prawie 13 tysięcy osób. Także w ramach Działania 7 (*Pomoc techniczna*) efektem rzeczowym było

zorganizowanie 168 seminariów, konferencji oraz warsztatów dla potencjalnych beneficjentów programu SAPARD.

Tabela 1.10. Zawarte umowy i zrealizowane płatności w Działaniu 4

Wyszczególnienie	Umowy zawarte		Umowy rozliczone	
	liczba	kwota (mln zł)	liczba	kwota (mln zł)
Ogółem w tym Schematy:	4854	435,2	4071	342,3
4.1. Tworzenie źródeł dodatkowego dochodu w gospodarstwach rolnych	1794	58,2	1490	45,7
4.2. Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich	2620	341,7	2154	262,7
4.3. Publiczna infrastruktura turystyczna na obszarach wiejskich	440	35,3	427	33,9

Źródło: Na podstawie ARiMR.

Program SAPARD był ważnym etapem przygotowań zarówno instytucji, jak i beneficjentów do korzystania po akcesji z unijnych instrumentów wsparcia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Doświadczenia wynikające z programu SAPARD ułatwiły w znacznym stopniu instytucjom obsługującym przygotowanie się do realizacji zadań po akcesji, zarówno w zakresie instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej, jak również programów finansowanych z udziałem funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.

1.4. Inne możliwości dofinansowania rolnictwa i obszarów wiejskich

Kredyty z Europejskiego Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej obejmowały głównie rozwój telekomunikacji na terenach wiejskich, inwestycje związane z oświatą, doradztwem i szkolnictwem wiejskim; gazyfikację wsi, „mikrokredyty” na pozarolniczą działalność gospodarczą na terenach wiejskich oraz przedsięwzięcia z zakresu małej przedsiębiorczości na terenach wiejskich (z dopłatami do odsetek ze środków Funduszu Pracy realizowanymi przez Krajowy Urząd Pracy oraz z poręczeniami – gwarancjami kredytowymi – Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa).

Kredyty ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska były udzielane na: przedsięwzięcia ekologiczne z zakresu ochrony wody i gospodarki wodnej; budowę małych oczyszczalni; zagospodarowanie odpadów stałych; budowę kanalizacji sanitarnej; wykorzystanie odnawialnych źródeł energii elektrycznej i ciepłej; ograniczenie emisji spalin z komunikacji masowej na terenach uzdrowi-

skowych poprzez dostosowanie silników spalinowych do paliwa gazowego; przedsięwzięcia energooszczędne (modernizacja oświetlenia ulic, placów itp.).

Kredyty ze środków Fundacji Rolniczej przeznaczane były przede wszystkim na: inwestycje na wsi i w miastach (do 10 tys. mieszkańców) w zakresie produkcji, przetwórstwa rolno-spożywczego, na przedsięwzięcia z zakresu małej przedsiębiorczości, usług oraz agroturystyki. Wsparcie finansowe przeznaczane było również na pomoc stypendialną dla dzieci byłych pracowników PGR-ów zamieszkałych na wsi, a także refundację części kosztów wynagrodzeń dla pracodawców tworzących nowe miejsca pracy.

2. Wybrane instrumenty wsparcia po akcesji Polski do Unii Europejskiej

2.1. Płatności do gruntów rolnych

Na podstawie warunków określonych w Traktacie o akcesji polscy rolnicy zostali objęci uproszczonym systemem płatności do gruntów ornych. System polega na udzielaniu wsparcia finansowego proporcjonalnie do powierzchni upraw, niezależnie od rodzaju prowadzonej działalności rolniczej. W latach 2004-2006 na płatności bezpośrednie do gruntów rolnych składały się: jednolita płatność obszarowa (JPO) oraz uzupełniające płatności obszarowe – (do powierzchni wybranych roślin oraz do upraw chmielu). Jednolita płatność obszarowa była finansowana w całości z budżetu UE, natomiast płatności obszarowe do powierzchni wybranych roślin z budżetu krajowego i budżetu wspólnotowego, a uprawy chmielu tylko ze środków krajowych. Od roku 2007 wprowadzono nowe rodzaje płatności – płatności do upraw roślin energetycznych oraz płatności uzupełniające do upraw roślin przeznaczonych na paszę uprawianych na trwałych użytkach zielonych (tzw. płatności zwierzęce).

Wnioski o przyznanie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych co-rocennie składane są przez rolników w biurach powiatowych ARiMR, która jest instytucją odpowiedzialną za funkcjonowanie tego systemu.

Każdego roku Komisja Europejska określa tzw. krajowe koperty finansowe oddzielnie dla jednolitej płatności obszarowej i oddzielnie dla poszczególnych płatności uzupełniających, następnie wyliczane są stawki płatności w danej kampanii (Tabela 2.1) i wypłaca się je rolnikom odpowiednio do wielkości gruntów ornych w terminie wyznaczonym przez Komisję Europejską³⁷.

Wsparcie finansowe w ramach płatności bezpośrednich mogli otrzymać rolnicy do gruntów ornych, którzy posiadali działki rolne³⁸, wchodzące w skład gospodarstwa rolnego, o łącznej powierzchni nie mniejszej niż 1 ha, utrzymywali grunty rolne zgodnie z normami³⁹ (minimalne wymagania utrzymania gruntów rolnych). Rolnicy posiadać musieli numer identyfikacyjny nadany w trybie przepisów

³⁷ Por. *ARiMR - trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007, s. 36-37.

³⁸ Za działkę rolną uważa się zwarty obszar gruntu rolnego, na którym prowadzona jest jedna grupa roślin, o powierzchni nie mniejszej niż 0,1 ha.

³⁹ Określonymi w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 marca 2007 w sprawie minimalnych norm (Dz. U. nr 46, poz. 306).

ustawy o krajowym systemie producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności. Ograniczeniem przyznania funduszy było także terminowe złożenie wniosku.

Tabela 2.1. Wartości kopert finansowych dla Polski w latach 2004-2006 oraz stawki płatności w kampaniach 2004-2006

Rodzaj płatności	2004	2005	2006
Wartość kopert finansowych (w mln euro)			
Jednolita Płatność Obszarowa	660,0	823,2	997,5
Uzupełniająca Płatność Obszarowa - inne rośliny	804,5	914,3	957,0
Uzupełniająca Płatność Obszarowa - chmiel	0,483	0,511	0,532
Stawka płatności w Kampanii (w zł/ha)			
Jednolita Płatność Obszarowa	210,53	225,00	276,28
Uzupełniająca Płatność Obszarowa - inne rośliny	292,78	282,35	313,54
Uzupełniająca Płatność Obszarowa - chmiel	1 013,81	870,02	962,75

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Należy podkreślić także, iż wnioski o przyznanie płatności bezpośrednich objęły bardzo znaczący odsetek użytków rolnych w roku 2006 – ogółem w Polsce 89,2% UR, a średnia wielkość obszarowa gospodarstwa składającego wniosek o przyznanie płatności bezpośrednich była wyższa niż średnia wielkość gospodarstwa w kraju.

W poszczególnych kampaniach ze znacznego odsetka gospodarstw wpłynęły wnioski o dopłaty bezpośrednie (Tabela 2.2 i Tabela A.5). W 2006 roku o jednolitą płatność obszarową złożyło wnioski 81,3% gospodarstw, a o uzupełniającą płatność obszarową 79,3% gospodarstw w kraju (Tabela 2.3). Należy jednak zaznaczyć, iż nie wszystkie gospodarstwa spełniały warunki, aby pozyskać tego typu dopłaty (na przykład nie spełniały wspomnianych wcześniej minimalnych wymagań utrzymania gruntów ornych), stąd stosunkowo niski odsetek wniosków o tego typu dopłaty i zaznaczające się zróżnicowanie regionalne w skali zjawiska (Tabela A.4, Tabela A.5 i Tabela A.6). Także jednym z podstawowych warunków, jakie musiało spełnić gospodarstwo, było uzyskanie wpisu do ewidencji producentów rolnych, a nie wszystkie gospodarstwa spełniały ten wymóg.

Tabela 2.2. Liczba złożonych wniosków oraz kwota zrealizowanej dotacji (w zł) przypadająca średnio na jeden złożony wniosek w zakresie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w Polsce w latach 2004-2006

Kampania	Liczba złożonych wniosków		Zrealizowana dotacja przypadająca średnio na jeden złożony wniosek (w zł)	
	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa	jednolita płatność obszarowa	uzupełniająca płatność obszarowa
w zł				
2004	1 400 370	1 366 055	2 037	2 554
2005	1 483 628	1 450 595	2 129	2 433
2006	1 468 914	1 431 879	2 638	2 732

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

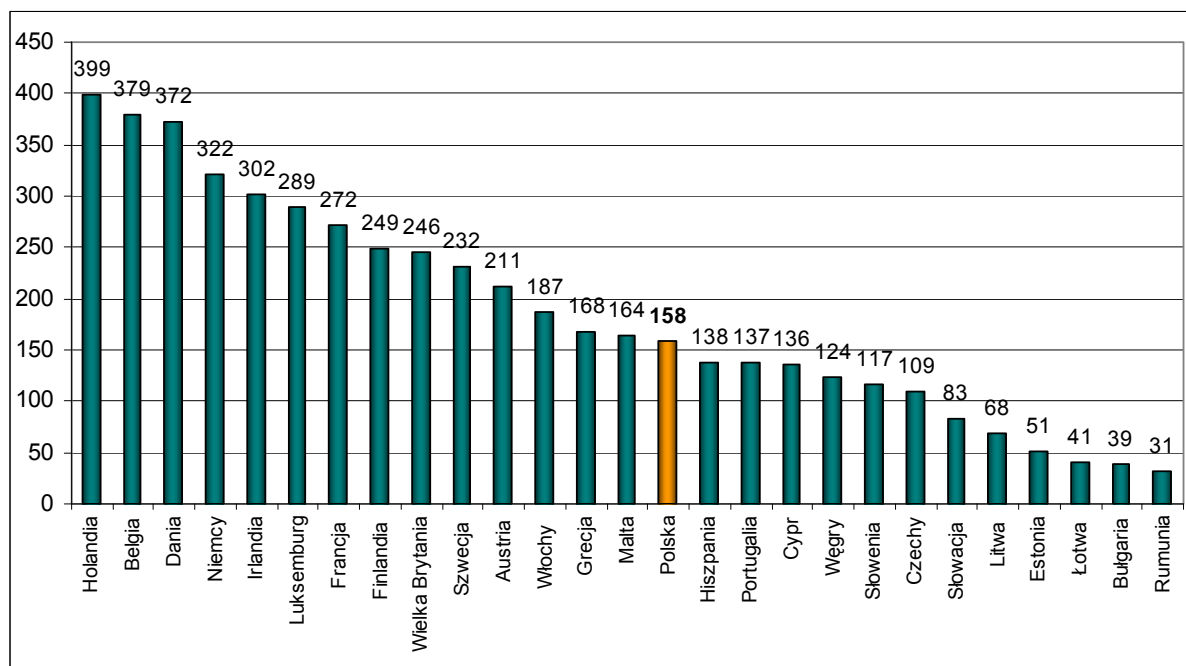
Tabela 2.3. Odsetek ogółu gospodarstw w Polsce z wnioskami o płatności bezpośrednie do gruntów rolnych

Wyszczególnienie	Jednolita płatność obszarowa			Uzupełniająca płatność obszarowa		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Ogółem w Polsce	75,6	83,2	81,3	73,8	81,4	79,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Średnia wysokość dopłat bezpośrednich w Polsce na hektar użytków rolnych w roku 2007 wynosiła 158 euro rocznie, co klasyfikuje nasz kraj za większością krajów starej piętnastki (oprócz Hiszpanii, Portugalii i Cypru), ale także na relatywnie dużo wyższym poziomie niż w krajach, które ostatnio weszły w struktury unijne (Wykres 1).

Wykres 2.1. Wysokość dopłat bezpośrednich na ha użytków rolnych w 2007 r. w krajach UE i w Polsce (EUR rocznie)

Źródło: Opracowanie własne SAEPR na podstawie Rozporządzenia Rady nr 1782/2003 oraz Rozporządzenia rady 2011/2006: *Agriculture in the EU – Statistical and Economics Information 2004*. W przypadku Polski wysokość płatności bezpośrednich to suma jednolitej płatności obszarowej i krajowych płatności bezpośrednich.

2.2. Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich

Polscy rolnicy, podobnie jak inni obywatele Unii Europejskiej, mają możliwość korzystania z funduszy przeznaczonych na realizację II filaru Wspólnej Polityki Rolnej. Są one przeznaczane na dofinansowanie działań wyrównujących warunki rozwoju i zapewnienie odpowiedniego poziomu życia mieszkańcom wsi. Środki finansowe na te cele wyodrębniane są w budżecie UE na siedmioletnie okresy (tzw. okresy programowania). Pierwszy okres programowania obejmował lata 2000-2006, kolejny to lata 2007-2013. Dostępność środków finansowych UE wspierających zrównoważony rozwój obszarów wiejskich regulowana jest przez prawodawstwo unijne⁴⁰. Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich

⁴⁰ Prawodawstwo unijne ustanawia ogólne ramy organizacyjno-strukturalne oraz finansowe przyznawania, zarządzania i kontroli wydatkowania tych środków, a przepisy prawa dotyczą zarówno organów UE, jak i państw członkowskich. Podstawowym warunkiem dostępu do funduszy, jaki stawia UE państwom członkowskim jest przygotowanie dokumentu programowego, który po zatwierdzeniu przez Komisję Europejską staje się podstawą realizacji zawartych w nim działań. W Polsce takim dokumentem jest „Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006”

(PROW) został ukierunkowany na poprawę kondycji gospodarstw rolnych oraz na realizację społecznych, ekonomicznych i środowiskowych (ekologicznych) aspektów zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. W ramach tych działań, jako środki towarzyszące WPR, z formalno-prawnego punktu widzenia, zaliczyć można: renty strukturalne, wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt oraz zalesianie gruntów rolnych.

Tabela 2.4. Środki finansowe przeznaczone na PROW w latach 2004-2006 (wydatki ze środków publicznych w mln euro)

Wyszczególnienie	lipiec 2004		marzec 2007	
	ogółem	w tym z UE	ogółem	w tym z UE
Renty strukturalne	640,5	512,4	534,88	427,9
Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	376,3	301,0	293,1	234,4
Wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt	976,8	781,4	925,77	739,56
Zalesianie gruntów rolnych	348,9	279,0	218,9	175,03
Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	101,8	81,4	91,7	73,32
Wspieranie grup producentów rolnych	25,4	20,2	17,4	13,86
Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE	243,4	194,7	687,0	549,53
Pomoc techniczna	34,0	27,1	21,5	17,1
Uzupełnienie płatności bezpośrednich	705,3	564,2	682,42	545,89
Projekty zatwierdzone w ramach rozporządzenia KE nr 1268/1999	140,0	105,0	119,0	89,8
RAZEM	3 592,4	2 866,4	3 592,4	2 866,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR, ARiMR - trzy lata po akcesji, ARiMR, Warszawa 2007, s.48.

Dodatkowo państwom wstępującym do UE w roku 2004, w Traktacie Akcesyjnym zaproponowano grupę działań służących rozwiązywaniu problemów charakterystycznych dla tych krajów. Obejmowały one: wspieranie gospodarstw niskotowarowych, wspieranie grup producentów rolnych, dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE oraz pomoc techniczną.

(PROW), w którym wyznaczono dwa strategiczne cele: poprawę konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej oraz zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.

Zainteresowanie beneficjentów działaniami w poszczególnych latach było zróżnicowane, dlatego też pierwotny podział środków na poszczególne działania ulegał zmianom. Ostatniej korekty budżetu dokonano w marcu 2007 (Tabela 2.4).

2.2.1. *Renty strukturalne*

Celem tego działania była zachęta do przejmowania gospodarstw rolnych przez młodsze pokolenie w rodzinie. Dla rolników, którzy zdecydowali się zrezygnować z prowadzenia działalności rolniczej umożliwiono pozyskanie comiesięcznego świadczenia⁴¹, które miało im zapewnić dochód. Świadczenie to nazywane „rentą strukturalną” mogły pozyskać osoby w wieku przedemerytalnym, które spełniały następujące warunki:

- ukończyły 55 lat,
- prowadziły działalność rolniczą w gospodarstwie o powierzchni co najmniej 1 ha,
- prowadziły działalność rolniczą w gospodarstwie przez co najmniej 10 lat poprzedzających złożenie wniosku o rentę strukturalną,
- co najmniej przez 5 lat były ubezpieczone w KRUS⁴².

Ogółem złożono w biurach powiatowych ARiMR⁴³ 58 350 wniosków, z czego następnie na różnych etapach weryfikacji wycofano 2086 wniosków, tym samym rezygnując z wypłacania świadczenia.

Beneficjentami działania zostali głównie mężczyźni (ponad trzy czwarte ogółu osób), w większości (95%) były to osoby w przedziale wiekowym 55-60 lat.

W ramach rent strukturalnych przekazano 53 644 gospodarstwa o łącznej powierzchni 532 224 ha, w tym 482 172 ha użytków rolnych (Tabela A.7). Z tego obszaru prawie połowę UR (49,2%) przekazano przez ubiegających się o rentę strukturalną na powiększenie innych gospodarstw, a pozostała część została przejęta przez następców (Tabela A.8).

Działanie to cieszyło się bardzo dużym zainteresowaniem rolników, większym niż zakładano. Wiązało się to zarówno z szerokim dostępem beneficjentów do świadczenia, jak i jego atrakcyjnym poziomem finansowym. Ponadto zmiana użytkownika była zwolniona od podatku dochodowego. Jak wynika z danych ARiMR, aż 83,7% powierzchni przekazanych użytków rolnych zostało

⁴¹ Wysokość renty ustalono na 210% najniższej emerytury, ale mogła ona (w określonych warunkach) być zwiększona i wynieść maksymalnie 440% najniższej emerytury.

⁴² Por. *ARiMR - trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007, s. 49-51.

⁴³ Od 2 sierpnia 2004 do końca lipca 2006. Rozpatrywanie wniosków o przyznanie tego świadczenia wymagało przeprowadzenia szeregu szczegółowych czynności kontrolno-weryfikacyjnych (por. *ARiMR - trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007, s. 500).

objęte przez następców poniżej 40 roku życia. Jednak działanie to nie wpłynęło na zmniejszenie liczby gospodarstw w kraju, gdyż w skali kraju objęto nim relatywnie nieznaczny odsetek UR (Tabela A.9) oraz niewielki odsetek gospodarstw, które najczęściej przekazywane były następcom, co praktycznie oznaczało kontynuację prowadzenia gospodarstwa już istniejącego. Działanie to też nie wpłynęło na poprawę struktury agrarnej. Blisko połowa przekazanych gospodarstw znajdowała się na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania.

Realizacja działania wskazała na potrzebę zmiany zasad przyznawania rent strukturalnych w taki sposób, aby między innymi mogły one lepiej służyć poprawie struktury agrarnej tj. spełniać cel, dla którego głównie zostały ustanowione. Znalazło to wyraz w zmianie kryteriów przyznawania świadczenia w programowaniu PROW, na lata 2007-2013⁴⁴, gdzie m.in. wprowadzono odmiennie klauzule obszarowe dla przekazujących i przejmujących gospodarstwa. Z renty strukturalnej skorzystać może rolnik posiadający gospodarstwo o powierzchni 3 ha UR. Jeżeli jego gospodarstwo położone jest na terenie południowych województw Polski⁴⁵ dolna granica obniżona została do 1 ha UR. Gospodarstwo osoby przejmującej od rolnika przechodzącego na rentę, która nie jest zstępnym, nie może być mniejsze niż przeciętna jednostka w województwie lub w kraju⁴⁶. Terytorialne zróżnicowanie klauzul obszarowych miało za zadanie umożliwienie ubiegania się o renty strukturalne rolnikom z regionów Polski o tradycyjnie rozdrobnionej strukturze agrarnej.

2.2.2. *Wspieranie gospodarstw niskotowarowych*

Pomoc w ramach tego działania skierowana była do gospodarstw, których wielkość ekonomiczna wynosiła od 2 do 4 ESU. Miała ona na celu zwiększenie ich możliwości inwestycyjnych oraz ułatwienie im osiągnięcia żywotności ekonomicznej. Warunkiem uzyskania pomocy, oprócz złożenia wypełnionego wniosku o wsparcie w biurze powiatowym ARiMR, było dołączenie planu rozwoju gospodarstwa niskotowarowego, w którym należało zadeklarować realizację jednego z kilkunastu przedsięwzięć (tzw. celów pośrednich)⁴⁷.

⁴⁴ Por. *ARiMR - trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007, s. 52.

⁴⁵ Dotyczy to województw: małopolskiego, podkarpackiego, śląskiego i świętokrzyskiego.

⁴⁶ Dotyczy to województw, w których gospodarstwa przeciętnie obejmują większą powierzchnię UR niż średnia powierzchnia UR gospodarstwa dla całego kraju.

⁴⁷ Pomoc polega na wypłacie premii przez okres 5 lat, w wysokości stanowiącej równowartość 1250 euro rocznie. Zrealizowanie zaplanowanego przedsięwzięcia (celu pośredniego) po trzecim roku otrzymywania wsparcia, stanowiło warunek otrzymania premii w czwartym i piątym roku realizacji planu.

Rolnicy mieli możliwość składania wniosków w dwóch naborach – od 1 lutego do marca 2005 roku⁴⁸ oraz do końca czerwca 2007 roku. W pierwszym naborze rozpatrywano 114 737 wniosków, w kolejnym 1276 (Tabela 2.5 i Tabela A.10). Łącznie w dwóch naborach, do końca czerwca 2007 roku, beneficjentom wydano 155 960 pozytywnych decyzji oraz wypłacono 1,2 mld zł. Ogółem w Polsce w odniesieniu do grupy gospodarstw powyżej 1 ha dofinansowanych zostało 6 gospodarstw na 100, ale w odniesieniu do upoważnionej grupy (wielkość ekonomiczna gospodarstwa 2-4 ESU), wskaźnik ten był znacznie wyższy – odpowiednio 36 i 18 gospodarstw na 100 (Tabela A.11).

Podkreślić przy tym należy, że działanie *Wspieranie gospodarstw niskotowarowych* cieszyło się bardzo dużym zainteresowaniem rolników. w wyniku czego liczba złożonych wniosków dwukrotnie przewyższyła szacowaną przez ARiMR liczbę beneficjentów.

Tabela 2.5. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych liczba złożonych wniosków w I i II naborze

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków		Wydane pozytywne decyzje	
	2005	2007	2005	2007
Polska ogółem	114 737	56 547	105 537	51 399
na 100 gospodarstw w grupie 2-4 ESU	39	19	36	18

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz *Charakterystyki obszarów wiejskich w 2005 r.*, GUS, Olsztyn 2006.

W złożonych wnioskach jako cele pośrednie deklarowano najczęściej zakup maszyn rolniczych, zakup zwierząt gospodarskich a także zakup lub dzierżawę gruntu rolnego. Z punktu widzenia celu działania, jakim było ułatwienie małym gospodarstwom rolnym rozpoczęcia produkcji na rynek, należy stwierdzić, że większość rolników zadeklarowała realizację tych przedsięwzięć, które w największym stopniu przyczyniały się do poprawy żywotności ekonomicznej gospodarstwa, a więc uzyskania co najmniej 20 000 zł rocznie ze sprzedaży własnych produktów.

⁴⁸ Nabór wniosków w pierwszym terminie zakończono 22 marca 2005 roku, gdyż wcześniej niż zakładano, łączna kwota w złożonych wnioskach przewyższyła środki finansowe dostępne w PROW na to działanie.

2.2.3. Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)

Środki finansowe w ramach tego działania skierowane były do tych gospodarstw rolnych, które znajdowały się na terenach o trudnych warunkach klimatycznych, niekorzystnej konfiguracji terenu oraz słabej jakości gleb, w celu rekompensowania mniejszych zysków spowodowanych uzyskiwaniem niższych plonów przy relatywnie wyższych nakładach. Wsparcie finansowe potencjalnych beneficjentów miało na celu także zachęcać prowadzących takie gospodarstwa do dalszego użytkowania gruntów położonych na obszarach, gdzie warunki gospodarowania są utrudnione. Jednocześnie wnioskodawca był zobowiązany do przestrzegania zasad tak zwanej dobrej praktyki rolniczej w gospodarstwie oraz prowadzenia działalności rolniczej na obszarze o niekorzystnych warunkach gospodarowania przez pięć lat. Wnioski przyjmowano w powiatowych biurach ARiMR w latach: 2004, 2005, 2006 i 2007 (Tabela 2.6 i Tabela A.12).

Tabela 2.6. Wspieranie działalności rolniczej na ONW- złożone wnioski oraz kwota dotacji w Polsce w latach 2004-2006

Liczba złożonych wniosków			Kwota zrealizowanych płatności (w mln zł)		
2004	2005	2006	2004	2005	2006
628 762	706 409	717 601	1144,7	1267,7	1292,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela 2.7. Powierzchnia objęta dopłatami w ramach działania wspieranie działalności rolniczej na ONW w Polsce w latach 2004-2006

Wyszczególnienie	Powierzchnia deklarowana w złożonych wnioskach (w tys ha)			Odsetek powierzchni UR objętej dopłatami		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Polska ogółem	6439,3	7058,9	7191,8	39,4	44,4	45,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela 2.8. Wspieranie działalności rolniczej na ONW w Polsce w latach 2004-2006

Lata	Średnia wielkość gospodarstwa ogółem w ha	Średnio na jeden złożony wniosek		Złożone wnioski ogółem na 100 gospodarstw
		deklarowana powierzchnia w ha	kwota dotacji w zł	
Polska				
2004	7,5	10,2	1 821	34
2005	7,6	10,0	5 485	40
2006	7,7	10,0	1 801	40

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

W ciągu trzech pierwszych lat kampanii, rocznie składano po blisko 700 tysięcy wniosków. Tym samym na obszary wiejskie wpływała kwota na poziomie od 1 144,7 mln zł (w roku 2004) do 1292,6 mln zł (w roku 2006). Powierzchnia użytków rolnych zadeklarowanych do objęcia płatnościami z tytułu ONW była relatywnie duża (Tabela 2.7 i Tabela A.13). W latach 2005 i 2006, w skali kraju dopłaty objęły około 45% ogółu użytków rolnych, a wnioski złożyło 40 na 100 gospodarstw w kraju (Tabela 2.8 i Tabela A.14).

Na podstawie złożonych wniosków wyróżnić można cztery typy gospodarstw, które otrzymały środki finansowe z działania w ramach wspierania obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania: gospodarstwa położone na terenach górskich, gospodarstwa rolne ze specyficznymi utrudnieniami, gospodarstwa rolne położone na terenach nizinnych I oraz nizinnych II⁴⁹.

Tabela 2.9. Wyróżnione typy gospodarstw, które otrzymały dofinansowanie w ramach ONW

Typ gospodarstwa:	Złożone wnioski:	
	liczba wniosków w 2006 roku	w procentach
• gospodarstwa położone na terenach górskich	516 673	72
• gospodarstwa rolne ze specyficznymi utrudnieniami	35 880	5
• położone na terenach nizinnych I	14 352	2
• położone na terenach nizinnych II	150 696	21

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

⁴⁹ Por. ARiMR - trzy lata po akcesji, ARiMR, Warszawa 2007, s. 55.

Łącznie w latach 2004, 2005 oraz 2006 z tytułu prowadzenia działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania rolnicy otrzymali wsparcie finansowe wynoszące około 3,7 mld zł. Analiza zamieszczonych danych w przytoczonych tabelach wskazuje na stosunkowo dużą liczbę wniosków oraz rosnące coroczne zainteresowanie rolników tą formą pomocy finansowej. Fakt ten potwierdza zasadność wdrażania dopłat w ramach ONW oraz wskazuje nie tylko na rosnącą aktywność rolników w celu pozyskiwania funduszy, ale świadczyć może także, że przynajmniej pewna grupa osób użytkujących gospodarstwa rolne jest świadoma konieczności i zasadności utrzymania rolniczego użytkownika gruntów położonych na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania oraz zapobiegania wyludnianiu się wsi.

2.2.4. Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt

Działanie *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt* oferowało rolnikom wybór i podjęcie wdrażania w gospodarstwach, któregoś spośród kilku określonych pakietów⁵⁰ (Tabela 2.10).

Tabela 2.10. Liczba wniosków według deklarowanych pakietów w latach 2004-2007

Wyszczególnienie	Rok realizacji				Razem
	2004	2005	2006	2007	
Rolnictwo ekologiczne	3 550	3 501	1 862	3 075	11 988
Ochrona gleb i wód	-	13 693	16 743	21 060	51 496
Utrzymanie łąk ekstensywnych	-	5 495	4 230	5 929	15 654
Utrzymanie pastwisk ekstensywnych	-	609	512	394	1 515
Rolnictwo zrównoważone	-	1234	452	399	2 085
Tworzenie stref buforowych	-	71	13	21	105
Zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich	-	461	196	129	786

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Wszystkie pakiety polegały na dobrowolnej realizacji działań, które mają przyczynić się do promocji systemów produkcji rolniczej zgodnych z wymogami ochrony środowiska oraz ochrony zasobów genetycznych zwierząt

⁵⁰ Wnioskodawca miał możliwość wyboru od jednego do maksymalnie trzech pakietów: Rolnictwo zrównoważone (S01), Rolnictwo ekologiczne (S02), Utrzymanie łąk ekstensywnych (P01), Utrzymanie pastwisk ekstensywnych (P02), Ochrona gleb i wód (K01), Tworzenie stref buforowych (K02), Zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich (G01). Należało przestrzegać także zasad łączenia pakietów. Pakiety mogły się powtarzać na tej samej powierzchni.

gospodarskich. Według danych ARiMR, do końca czerwca 2007 roku w programie rolnośrodowiskowym uczestniczyło 70 357 rolników, którzy zrealizowali łącznie 83 629 pakietów na powierzchni 1 074,7 tys. ha.

Podkreślić należy, iż część rolników była zainteresowana pakietem *Rolnictwo ekologiczne*, a w kolejnych latach rosła też liczba rolników wdrażających w swoich gospodarstwach rolnych pakiet *Ochrona gleb i wód*, natomiast malało zainteresowanie pakietem *Utrzymanie pastwisk ekstensywnych* oraz *Rolnictwo zrównoważone*. Najwięcej wniosków złożono z gospodarstw rolnych na realizację pakietu *Ochrona gleb i wód*. Pakiet ten objął również największą powierzchnię – ponad 60% całego areálu zgłoszonego do realizacji programu rolnośrodowiskowego. Drugim pakietem, pod względem powierzchni wdrażania było rolnictwo ekologiczne realizowane na blisko 23% powierzchni UR zgłoszonych do płatności. Podkreślić należy również, iż ogółem w Polsce ponad 98% producentów rolnych posiadających zwierzęta ras określonych w pakiecie *Ochrona lokalnych ras zwierząt gospodarskich*, wystąpiło o środki finansowe w ramach tego pakietu. Stosunkowo niewielkie było natomiast zainteresowanie rolników wdrażaniem w gospodarstwach rolnych pakietów *Rolnictwo zrównoważone* oraz *Tworzenie stref buforowych*⁵¹.

Siła oddziaływania programu rolnośrodowiskowego jest tym większa, im większy jest areał nim objęty. Możliwość uzyskania funduszy na realizację działania *Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt* odbierać można jako bodziec dla rolników w celu umożliwienia im prowadzenia produkcji w gospodarstwach metodami ekologicznymi. Potwierdza to dynamiczny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych i ich powierzchni. W roku 2004 było 1683 gospodarstwa ekologiczne z certyfikatem oraz 2077 gospodarstw w okresie przestawiania, skupiały one odpowiednio 3 7724,4 ha oraz 45 005,7 ha. W roku 2006 zarówno liczba gospodarstw ekologicznych, jak i powierzchnia, którą obejmowały wzrosły ponad dwukrotnie (Tabela 2.11 i Tabela 2.12 oraz Tabela A.15 i Tabela A.16).

⁵¹ Por. ARiMR - *trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007, s. 59.

Tabela 2.11. Gospodarstwa ekologiczne w Polsce w roku 2006

Liczba gospodarstw ekologicznych				Powierzchnia w gospodarstwach ekologicznych			
z certyfikatem		w trakcie przestawiania		z certyfikatem		w trakcie przestawiania	
Liczba	rok 2004=100	Liczba	rok 2004=100	w ha	rok 2004=100	w ha	rok 2004=100
Polska ogółem							
3504	208	5683	274	75090,7	199	152947,5	340

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007, Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2005, GUS, Warszawa 2005.

Tabela 2.12. Realizacja programu rolnośrodowiskowego w Polsce w 2006 roku

Wyszczególnienie	Powierzchnia w gospodarstwach (w ha)		odsetek powierzchni realizacji PRŚ do UR
	ekologicznych z certyfikatem	realizujących PRŚ	
Polska ogółem	75 090	899 842	5,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Zwraca uwagę, że średnia powierzchnia jednego gospodarstwa ekologicznego z certyfikatem w roku 2006 była prawie trzy razy większa niż powierzchnia średniego gospodarstwa w kraju (Tabela 2.13 i Tabela A.17).

Tabela 2.13. Średnia wielkość gospodarstw rolnych w 2006 roku w Polsce (w ha)

Wyszczególnienie	Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w ha		
	ogółem w Polsce	z certyfikatem ekologicznym	w trakcie przestawiania
Polska ogółem	7,7	21,4	26,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Należy odnotować także wysoki udział trwałych użytków zielonych w gospodarstwach ekologicznych (dwa–trzy razy większe niż przeciętnie w gospodarstwie). Realizacja pakietu ekologicznego nie przyczyniła się natomiast do wzrostu produkcji zwierzęcej w tych jednostkach.

2.2.5. Zalesianie gruntów ornych

Celem tego działania było wsparcie procesu zalesiania gruntów ornych, które nie należały do Skarbu Państwa, a także zapewnienie odpowiedniej pielęgnacji nowych nasadzeń we wczesnych etapach ich rozwoju. W PROW na lata 2004-2006 zakładano zalesienie 21 tys. hektarów, wielkość powierzchni przeznaczanej do zalesienia w złożonych wnioskach przekroczone dwukrotnie. Łącznie w działaniu⁵² *Zalesianie gruntów ornych* złożono 10 913 wniosków, z czego 10 205 beneficjentów otrzymało postanowienie zezwalające na zalesianie, a 9 786 rolników otrzymało decyzje przyznające płatności (Tabela 2.14 oraz Tabela A.18).

Tabela 2.14. Zalesianie gruntów rolnych w Polsce w latach 2004-2006

Wyszczególnienie	Wnioski	Decyzje przyznające pomoc	Powierzchnia w ha	
			zalesiona	średnio na 1 złożony wniosek
Polska ogółem	10 913	9 786	42 833	3,9

Źródło: Na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela 2.15. Zadeklarowana powierzchnia do zalesienia w Polsce w latach 2005-2007 według wyróżnionych grup obszarowych

Zadeklarowana powierzchnia do zalesienia w grupach:				
ogółem	do 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	ponad 30 ha
w hektarach				
42 832	39 833	2 143	428	428
Polska ogółem =100				
100	93	5	1	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

⁵² Działanie *Zalesianie gruntów ornych* było zgodne z wytycznymi Krajowego Programu Lesistości. Pomoc finansowa wypłacana była gospodarstwom rolnym w formie *wsparcia na zalesianie* (jednorazowy ryczałt od 4300 do 8300 zł/ha na pokrycie poniesionych kosztów zalesiania i ogrodzenia uprawy leśnej, wypłacany w pierwszym roku po założeniu uprawy), *premię pielęgnacyjnej* (zryczałtowanej płatności do powierzchni zalesionych gruntów w wysokości od 420 do 1100 zł/ha obejmującej koszty prac pielęgnacyjnych), wypłacanej corocznie przez 5 lat od założenia uprawy oraz *premię zalesieniowej* (zryczałtowana płatność do powierzchni zalesionych gruntów od 360 lub 1400 zł/ha jako rekompensata dochodów utraconych wskutek zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej na zalesionych gruntach), wypłacanej corocznie przez 20 lat od założenia uprawy.

W wyniku realizacji działania zalesiono ogółem w Polsce 42,8 tys. ha. Wysokość wsparcia jaką mógł uzyskać beneficjent, uzależniona była nie tylko od wielkości obszarowej zalesionej powierzchni, ale także i od gatunków posadzonych roślin, sposobu ich pielęgnacji, ukształtowania terenu, dochodu rolnika oraz zabezpieczenia upraw przed zwierzętami (grodzenie terenu upraw).

Tabela 2.16. Odsetek zalesionej powierzchni według klas bonitacyjnych

Zalesiona powierzchnia ogółem =100						
I, II, IIIa	IIIb	IVa	IVb	V	VI	VIz
1	5	14	14	36	28	2

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Reasumując dane dotyczące zalesiania, należy podkreślić, że:

- Największą liczbę wniosków złożono w gospodarstwach rolnych, w których zadeklarowano zalesienie powierzchni do 10 ha (Tabela 2.15).
- Największą powierzchnię (ogółem 90%) zalesili beneficjenci, którzy co najmniej 20% swojego dochodu uzyskiwali z działalności rolniczej. Mogli się oni ubiegać o najwyższą premię zalesieniową, czyli 1400 zł na zalesiony hektar powierzchni.
- Tylko 10% powierzchni zostało zalesione w gospodarstwach rolnych, gdzie beneficjent uzyskiwał mniej niż 20% dochodu z działalności rolniczej. W tym przypadku premia wynosiła 360 zł na zalesiony hektar.
- Beneficjenci zgłaszali w celu zalesienia najczęściej grunty VI i V klasy bonitacyjnej (64% deklarowanej we wnioskach powierzchni), które przynosiły słaby dochód (Tabela 2.16).
- Największą powierzchnię zalesiono na obszarach o korzystnej konfiguracji terenu.
- Nieznacznie więcej dokonano nasadzeń gatunkami iglastymi – 24 631 ha, podczas gdy gatunkami liściastymi obsadzono 18 328 ha.
- Najmniejszą powierzchnię – 3% zalesiono gatunkami liściastymi na stokach o nachyleniu powyżej 12 stopni.
- Ogółem połowę powierzchni zalesionej zabezpieczono (ogrodzono) dwumetrową siatką.

Realizowana pomoc w ramach działania *Zalesianie gruntów rolnych* przełożyła się w gospodarstwach rolnych nie tylko na wymierną możliwość uzyskania środków finansowych przez okres 20 lat, ale przyczyniła się także do uaktywnienia funkcji produkcyjnych poprzez możliwość zagospodarowania stosun-

kowo najsłabszych gleb. Wpłynęła też na uaktywnienie w gospodarstwach funkcji ochronnych, ekologicznych i społecznych.

2.2.6. *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej*

Celem kolejnego działania w ramach PROW było ułatwienie dostosowania gospodarstw rolnych do standardów obowiązujących w Unii Europejskiej w zakresie ochrony środowiska, zdrowia publicznego oraz zdrowia i dobrostanu zwierząt. Pomoc kierowana była do gospodarstw rolnych, w których rolnicy byli gotowi: wyposażyć gospodarstwa w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych (Schemat 1) bądź dostosować gospodarstwa produkujące mleko do standardów zdrowia publicznego (Schemat 2) a także do gospodarstw rolnych, gdzie zamierzano zmodernizować fermę specjalizującą się w produkcji jaj konsumpcyjnych (Schemat 3)⁵³.

Możliwość skorzystania ze środków finansowych w ramach tego działania miała bardzo pozytywny oddźwięk w gospodarstwach rolnych. Przez niespełna dwa miesiące⁵⁴, złożono w biurach powiatowych ARiMR ponad 73 tys. wniosków. Rolnicy wykazali największe zainteresowanie Schematem 1, czyli wyposażeniem gospodarstw rolnych w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych. W tym schemacie na 1000 gospodarstw w Polsce posiadających zwierzęta, wnioski złożyło 60 gospodarstw (Tabela 2.17 i Tabela A.19). W ramach Schematu 2 wnioski złożyło 11 gospodarstw na 1000⁵⁵. W ARiMR wydano 70 323 decyzje przyznające pomoc w ramach Schematu 1 na kwotę 2 508 mln zł. W ramach schematu 2 wydano 5584 decyzje na kwotę 125,7 mln zł.

Średnio na jeden złożony wniosek w Schemacie 1 przypadało ponad 35 tys. zł, a w Schemacie 2 ponad 22,5 tys. zł (Tabela 2.18 i Tabela A.20).

⁵³ Beneficjent mógł wystąpić o przyznanie wsparcia w ramach jednego lub więcej schematów, ale wysokość pomocy finansowej nie mogła łącznie przekroczyć 25 tys. euro na 1 gospodarstwo.

⁵⁴ Według danych ARiMR, przewidywana liczba beneficjentów tego działania w PROW wynosiła 66 500 producentów rolnych. Nabór wniosków rozpoczęto 1 lutego 2005 roku, a zawieszono 22 marca 2005 r. W złożonych ponad 73 tys. wniosków, kwota wnioskowanych płatności ponad dwuipółkrotnie przekroczyła planowany budżet. Dlatego aby umożliwić jak największej liczbie rolników skorzystanie z tego rodzaju pomocy, dokonano relokacji środków w ramach PROW i tym samym budżet na to działanie wzrósł o 443,6 mln euro, co łącznie wyniosło 687 mln euro.

⁵⁵ Na 1000 gospodarstw, które utrzymują krowy.

Tabela 2.17. Złożone wnioski oraz przyznane decyzje w ramach działania *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów unijnych w Polsce*

Wyszczególnienie	Schemat 1		Schemat 2		Liczba złożonych wniosków średnio na 1000 gospodarstw posiadających zwierzęta*	
	wnioski	decyzje	wnioski	decyzje	Schemat 1	Schemat 2
Polska ogółem	73 068	70 323	7 449	5 584	60	11

* w Schemacie 2 gospodarstwa posiadające krowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz *Charakterystyki obszarów wiejskich w 2005 r.*, GUS, Olsztyn 2006.

Tabela 2.18. Przyznane kwoty w ramach działania *Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów unijnych w Polsce*

Wyszczególnienie	Kwota przyznana średnio na 1 decyzję w zł	
	Schemat 1	Schemat 2
Polska ogółem	35 662,9	22 516,1

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

2.2.7. Wspieranie grup producentów rolnych

O wsparcie finansowe w ramach PROW mogły wystąpić także grupy producentów rolnych zakładane w celu wspólnego dostosowywania standardów produkcji oraz wypracowania systemu wspólnej sprzedaży produktów rolnych. Ten rodzaj wsparcia finansowego mogły uzyskać za pośrednictwem ARiMR grupy producentów wpisane do rejestrów marszałków województw⁵⁶. Ogółem złożono 102 wnioski o środki finansowe na wsparcie działalności grup producenckich oraz 89 wniosków o wypłatę środków. Wypłacono prawie 12,3 mln zł 99 grupom producentów rolnych (Tabela 2.19 i Tabela A.21).

Podejmowanie przez polskich rolników wspólnych działań polegających na dostosowywaniu produkcji w celu dostarczania na rynek jednolitych partii towarów, (sortowanych, oznakowanych itp.), dla dużych odbiorców jest bardzo cenne ze względu na znaczne rozdrobnienie polskiego rolnictwa i związane z tym utrudnienia. Możliwości producenta niewielkich partii towarów jako eksportera czy dostawcy hurtowego do liczących się na rynku odbiorców są bardzo ograniczone lub wręcz niemożliwe do zrealizowania. Pomimo to większości rolnikom

⁵⁶ Z danych, jakimi dysponuje ARiMR wynika, że od 01.05.2004 do 30.12.2006 r. do takich rejestrów wpisane były 104 grupy producentów rolnych, o różnych prawnych formach działania (spółki z o.o. - 40%; spółdzielnie - 35%; zrzeszenia - 21% i stowarzyszenia - 8%). Grupy te ogółem skupiały ponad 4 tysiące producentów. Pod względem liczby członków były one bardzo zróżnicowane (liczebność grupy wahała się od 5 do 490 członków).

bardzo trudno jest zaakceptować konieczność takich wspólnych działań. Z tego powodu prowadzono szereg akcji informacyjnych o warunkach udzielania pomocy grupom producenckim w ramach PROW, a przyznanie pierwszym beneficjentom pomocy finansowej było czynnikiem zwiększającym tempo tworzenia takich zrzeszeń w kolejnych latach⁵⁷.

Tabela 2.19. Wnioski, decyzje o przyznaniu pomocy oraz płatności w celu wsparcia grup producentów rolnych.

Wyszczególnienie	Wnioski		Decyzje przyznające		Zrealizowane płatności w zł
	o pomoc	o płatności	o pomoc	o płatności	
Polska ogółem	102	89	99	78	12 293 642

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

2.3. SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”.

2.3.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych (Działanie 1.1.)

Zakres wsparcia w ramach tego działania obejmował projekty, których celem była poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez podniesienie jakości produkcji, obniżenie kosztów, poprawę dobrostanu zwierząt oraz wdrażanie standardów w zakresie warunków weterynaryjnych, sanitarnych oraz ochrony środowiska. Działanie 1.1. było więc niejako kontynuacją wsparcia realizowanego w ramach Działania 2 Programu SAPARD. Wnioski przyjmowano w oddziałach regionalnych ARiMR, w dwóch naborach. Złożono 29 266 wniosków na łączną kwotę dofinansowania 3 093,2 mln zł (do marca 2006) oraz w dodatkowym naborze (16 kwietnia 2007) – 13 318 wniosków na kwotę 1 477,7 mln zł. Średnio na 1000 gospodarstw rolnych w kraju w pierwszym naborze było 16, a w drugim 7 beneficjentów (Tabela 2.20 i Tabela A.22).

Ogółem w obu naborach wniosków, złożono dokumenty o dofinansowanie na łączną kwotę 4 571,1 mln zł, co znacznie przewyższyło limit środków finansowych dostępnych w Działaniu 1.1. W konsekwencji podpisano 22 218 umów⁵⁸ na łączną kwotę dofinansowania w wysokości 2 283,2 mln zł (w pełni wykorzystując dostępny limit środków). Średnio na jeden złożony wniosek przypadło 53,6 tys. zł, co stanowiło prawie połowę wnioskowanej kwoty (Tabela 2.21 i Tabela A.23).

⁵⁷ W pierwszej połowie 2007 roku zarejestrowano 50 nowych grup producentów rolnych.

⁵⁸ Według stanu na 30 czerwca 2009 roku.

Tabela 2.20. Złożone wnioski o dofinansowanie w działaniu *Inwestycje w gospodarstwach rolnych*

Wyszczególnienie	Liczba złożonych wniosków			Liczba złożonych wniosków średnio na 1000 gospodarstw	
	I nabór	II nabór	Razem	I nabór	II nabór
Polska ogółem	29 266	13 318	42 584	16	7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, GUS, Warszawa 2007.

Tabela 2.21. Dofinansowanie gospodarstw rolnych w działaniu *Inwestycje w gospodarstwach rolnych*

Wyszczególnienie	Kwota o dofinansowanie w złożonych wnioskach		Kwota przyznanej pomocy według podpisanych umów	
	ogółem	na 1 wniosek	ogółem	kwota wnioskowana =100
w tys. zł				
Polska ogółem	4 571,1	111,0	2283,3	50,0

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Przeciętne koszty kwalifikowane jednego projektu wynosiły 190,4 tys. zł, przy czym średnia związana z nimi kwota przyznanego dofinansowania stanowiła 102,3 tys. zł. W przeliczeniu na jednego beneficjenta jej wartość była znacznie wyższa i wynosiła 121,7 tys., ponieważ przypadało na niego średnio 1,19 projektu. Jednocześnie było to znacznie mniej od potencjalnie maksymalnej pomocy, która w okresie realizacji Programu wynosiła 300 tys. zł. Sądzić można, iż jest to w znacznej mierze konsekwencją realizacji pomocy w formie refundacji części poniesionych przez beneficjenta kosztów kwalifikowanych. Potwierdzać to może fakt, iż w grupie gospodarstw o żywotności ekonomicznej powyżej 100 ESU, kwota przyznanego dofinansowania na jeden projekt wyniosła średnio 288 tys. zł. Inną ważną przyczynę mógł stanowić fakt stosunkowo szybkiego wykorzystania limitów z uwagi na krótki okres realizacji Programu oraz duże zainteresowanie uzyskaniem wsparcia⁵⁹. Nie oznacza to jednak, że wszystkie projekty zostały przyjęte do realizacji.

Wnioskodawca występujący o wsparcie w ramach Działania 1.1. był zobowiązany do spełnienia szeregu warunków. Niektóre z nich, jak na przykład posiadane odpowiednich kwalifikacji zawodowych czy spełnianie podstawo-

⁵⁹ Por. ARiMR - trzy lata po akcesji, ARiMR, Warszawa 2007, s. 76.

wych standardów dotyczących higieny produkcji, dobrostanu zwierząt i ochrony środowiska naturalnego, były wymagane już momencie składania dokumentów o dofinansowanie. Pozostałe wymogi dotyczące między innymi spełniania standardów w pełnym zakresie, żywotności ekonomicznej gospodarstwa rolnego beneficjent zobowiązany był spełnić najpóźniej w momencie występowania z wnioskiem o płatność końcową. Należy podkreślić, iż gospodarstwa rolne ubiegające się o przyznanie środków finansowych z Działania 1.1. w zdecydowanej większości już spełniały określone wymagania w pełnym zakresie. Dotyczyło to:

- standardów dotyczących higieny produkcji, które spełniało 93,6% gospodarstw rolnych,
- standardów dotyczących dobrostanu zwierząt, które zapewniało 82,8% jednostek,
- oraz standardów dotyczących ochrony środowiska które spełniało 71,0% gospodarstw rolnych⁶⁰ ubiegających się o ten rodzaj wsparcia.

Kryterium żywotności gospodarstw rolnych określone przez minimalną wielkość 4 ESU było spełnione w przypadku 93,4% beneficjentów. Wielkość ekonomiczna prawie połowy gospodarstw rolnych kształtowała się na poziomie 16 ESU i więcej, przy czym średni wskaźnik żywotności dla całej grupy beneficjentów Działania 1.1. wynosił 32,0 ESU, w tym dla osób fizycznych – 24,0 ESU i prawnych – 257,4 ESU. Jednocześnie struktura gospodarstw rolnych beneficjentów tego działania w zakresie żywotności ekonomicznej była odmienna niż w odniesieniu do całej zbiorowości gospodarstw rolnych w kraju. W całej zbiorowości gospodarstwa do 4 ESU stanowią 78,6%, natomiast powyżej 16 ESU – zaledwie 3,6% (Tabela 2.22).

Według danych ARiMR relatywnie dużą grupę beneficjentów tego działania, liczącą ponad 900 osób, stanowili posiadacze gospodarstw rolnych o żywotności powyżej 100 ESU, w tym w grupie 100-200 ESU – 57,2%, 200-300 ESU – 30,7% oraz 500 i więcej ESU – 12,1% z nich. Prawie połowa z tych gospodarstw prowadzona była przez osoby prawne. Jednocześnie gospodarstwa te charakteryzowały się relatywnie wyższym poziomem żywotności ekonomicznej (średnio 385,0 ESU) od gospodarstw osób fizycznych (średnio 187,1 ESU). W całej tej grupie gospodarstw średni poziom żywotności wynosił 275,8 ESU.

⁶⁰ Wskaźniki w zakresie spełniania omawianych standardów prezentowały się bardzo korzystnie w przypadku beneficjentów Działania 1.1, którzy wcześniej korzystali również ze wsparcia w ramach programu SAPARD. Dotyczyło to przede wszystkim standardów w zakresie ochrony środowiska, które w pełnym zakresie spełniało 83,2% tych gospodarstw już w momencie składania wniosków.

Tabela 2.22. Struktura gospodarstw rolnych według poziomu żywotności ekonomicznej (w ESU)

Grupy według ESU	Gospodarstwa rolne (w %)	
	Polska ogółem	Beneficjenci Działania 1.1.
do 2	65,7	2,2
2-4	12,9	4,3
6-4	6,8	12,2
6-8	4,2	8,3
8-12	4,6	14,2
12-16	2,2	11,2
16 i więcej	3,6	47,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz Charakterystyki obszarów wiejskich w 2005 r., GUS, Olsztyn 2006.

Tabela 2.23. Struktura gospodarstw rolnych według wartości produkcji towarowej brutto

Grupy według produkcji towarowej w tys. zł.	Gospodarstwa rolne (w %)	
	Polska ogółem	Beneficjenci Działania 1.1.
do 5	38,0	2,8
5-25	32,4	5,2
25-50	11,9	12,2
50-100	10,2	24,4
100 i więcej	7,5	55,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz danych z Ankiety IERiGŻ- PIB 2005.

Wysoki poziom żywotności ekonomicznej gospodarstw rolnych beneficjentów Działania 1.1. potwierdzała również skala produkcji towarowej brutto w tych jednostkach (Tabela 2.23). W aż 79,8% gospodarstw z tej grupy roczny poziom produkcji towarowej brutto przekraczał 50 tys. zł. Wskaźnik ten był szczególnie wysoki (92,1%) w przypadku grupy beneficjentów, którzy wcześniej korzystali ze wsparcia w ramach Programu SAPARD. Relatywnie wysoki był też, wśród ogółu grupy profitentów, poziom dochodu rolniczego brutto z działalności rolniczej. W przypadku 49,5% gospodarstw dochód ten w roku poprzedzającym rok złożenia wniosku, wynosił 50 tys. zł i więcej. Podobnie jak w przypadku produkcji towarowej brutto, wskaźnik ten (72,2%) był wyższy

w odniesieniu do beneficjentów, którzy korzystali ze wsparcia w Ramach programu SAPARD.

Ogółem prawie jedną piątą beneficjentów stanowiły osoby korzystające już wcześniej ze wsparcia w ramach programu SAPARD, a beneficjenci, którzy spełniali kryteria młodego rolnika⁶¹ skorzystały z dodatkowej preferencji w postaci premii wynoszącej 5% poziomu dofinansowania. Ten rodzaj premii przyznano 14,5% osób składających wnioski. Ponad połowa z tych osób skorzystała również z Działania 1.2. *Ułatwianie startu młodym rolnikom*.

Podpisane umowy dotyczyły przede wszystkim projektów realizowanych w gospodarstwach, w których głównym kierunkiem produkcji był chów bydła mlecznego (23,5%) oraz uprawa zbóż (21,3%) a także gospodarstwach utrzymujących trzodę chlewną (16,4%) i prowadzących produkcję sadowniczą złożonych wniosków (13,1%) (Tabela 2.24).

Tabela 2.24. Złożone wnioski w Działaniu 1.1. według kierunku produkcji

Gospodarstwa o głównym kierunku produkcji	Złożone wnioski ogółem =100	Liczba złożonych wniosków średnio na 1000 gospodarstw o danym kierunku produkcji
Chów bydła mlecznego	23,5	15
Uprawa zbóż	21,3	8
Trzoda chlewna	16,4	11
Produkcja sadownicza	13,1	20-102
Inna produkcja roślinna	10,4	3-16
Ogrodnictwo	9,8	1
Pozostałe kierunki produkcji	5,5	x

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Stosunkowo duży odsetek wniosków o przyznanie pomocy finansowej złożono w gospodarstwach utrzymujących bydło mleczne oraz zajmujących się produkcją sadowniczą. Na 1000 gospodarstw sadowniczych o powierzchni większej niż 1 ha, wnioski złożyło 105 gospodarstw, a do powierzchni do 1 ha – 20 gospodarstw.

Beneficjenci tego działania charakteryzowali się relatywnie wysokim poziomem wykształcenia rolniczego, aż 40,1% posiadało wykształcenie wyższe lub średnie rolnicze, a 18,1% wyższe lub średnie nierolnicze, ale połączone z wymaganym stażem pracy w gospodarstwie rolnym.

⁶¹ Rozpoczęły po raz pierwszy samodzielne prowadzenie gospodarstwa (w ciągu 5 lat przed datą przyznania pomocy w ramach tego działania oraz w chwili, gdy rozpoczęły samodzielne prowadzenie gospodarstwa nie przekroczyły wieku 40 lat).

Projekty, na które zostało przyznane dofinansowanie, miały przede wszystkim na celu:

- poprawę organizacji produkcji 50,9% projektów,
- poprawę konkurencyjności gospodarstwa 16,4% projektów,
- wzrost dochodu rolniczego 14,3% projektów,
- redukcje kosztów produkcji rolniczej 9,6% projektów,
- inne 8,8% projektów.

W układzie rodzajowym kosztów kwalifikowanych dominowały koszty przeznaczone na:

- zakup wyposażenia i sprzętu ruchomego 82,0% projektów,
- zakup budynków i budowli 11,7% projektów,
- zakładanie plantacji wieloletnich 4,0% projektów,
- inne 2,3% projektów.

Dane dokumentują, że beneficjentami Działania 1.1. byli przede wszystkim rolnicy reprezentujący wysoki poziom kwalifikacji zawodowych, prowadzący relatywnie silne ekonomicznie gospodarstwa rolne spełniające w zdecydowanej większości obowiązujące standardy w zakresie higieny, dobrostanu zwierząt i ochrony środowiska. Ten fakt wskazuje, iż wsparcie udzielone w ramach Działania 1.1. objęło znaczną część gospodarstw rolnych⁶² najbardziej produktywnych i jednocześnie najważniejszych z punktu widzenia gospodarki rynkowej. Wsparcie gospodarstw rolnych w podobnym zakresie jest kontynuowane w ramach PROW 2007-2013, który obejmuje Działanie 121 *Modernizacja gospodarstw rolnych*⁶³.

2.3.2. *Ułatwianie startu młodym rolnikom* (Działanie 1.2)

Środki finansowe Działania 1.2 skierowane były dla młodych rolników, którzy samodzielnie rozpoczynali gospodarowanie oraz chcieli poprawić kondycję ekonomiczną swoich gospodarstw, dostosować produkcję do wymogów rynku czy też planowali polepszyć jakość i technologię produkcji.

Na realizację płatności Działania 1.2 ostateczny limit finansowy wynosił 178,9 mln euro (w tym 134,2 mln euro pochodziło ze środków UE oraz 44,7 mln

⁶² Według danych PSR 2002, w polskim rolnictwie jest 115 tys. gospodarstw rolnych o rocznej produkcji towarowej co najmniej 50 tys. zł, na które przypada między innymi 59% wartości produkcji towarowej, 41% nakładów inwestycyjnych oraz 47% wydatków na produkcję bieżącą.

⁶³ Por. *ARiMR - trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007, s. 78.

euro z tytułu współfinansowania z krajowych środków publicznych). Wnioski przyjmowano do połowy września 2004 roku. Ogółem złożono około 19 tys. wniosków na łączną kwotę 942,9 mln zł⁶⁴ (Tabela 2.25 i Tabela A.24).

Tabela 2.25. Złożone wnioski, podpisane umowy oraz finansowanie Działania *Ułatwianie startu młodym rolnikom*

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		Kwota wnioskowana (mln zł)	Przyznane środki (mln zł)
	ogółem	odsetek przyjętych do realizacji		
Polska ogółem	18 857	75,0	942,9	707,9

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Przy uwzględnieniu głównego kierunku produkcji najczęściej umów podpisano z jednostkami uprawiającymi zboża, hodującymi trzodę chlewną i bydło mleczne, natomiast najmniej umów dotyczyło gospodarstw młodych rolników, w których hodowano drób czy inne zwierzęta poza wymienionymi (Tabela 2.26).

Tabela 2.26. Odsetek podpisanych umów według głównego kierunku produkcji w gospodarstwie

Produkcja roślinna		Produkcja zwierzęca	
52,7 %		21,4 %	
uprawa zbóż	29,3 %	bydło mleczne	12,9
ogrodnictwo	12,9 %	bydło mięsne	1,9
		trzoda chlewna	14,7
produkcja sadownicza	10,5 %	drób	0,4
		inna produkcja zwierzęca	1,5
pozostała (w tym produkcja mieszana)		13,8 %	
niesklasyfikowane kierunki produkcji		2,1 %	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Ponad jedna czwarta umów podpisana została z młodymi rolniczkami. Stosunkowo największy odsetek umów podpisanych przez beneficjentki dotyczył gospodarstw rolnych hodujących drób, prowadzących produkcję sadowniczą i ogrodniczą oraz zajmujących się uprawą zbóż.

Struktura wiekowa beneficjentów Działania *Ułatwianie startu młodym rolnikom* według podpisanych umów pokazuje, iż nieco ponad połowa wnio-

⁶⁴ W ramach jednego wniosku wnioskodawca występował o przyznanie 50 tys. zł. Podpisywanie umów z beneficjentami zakończyło się w pierwszym półroczu 2006 roku. Około 11% (1,5 tys.) rolników, którzy otrzymali środki z Działania *Ułatwianie startu młodym rolnikom*, uzyskało środki finansowe równolegle także z Działania 1.1.

sków o przyznanie premii złożona była z gospodarstw kierowanych przez stosunkowo bardzo młode osoby, które nie ukończyły 25 roku życia, a kolejną grupę (prawie jedną trzecią stanowiły osoby przed 30 rokiem życia):

- mniej niż 25 lat 51% beneficjentów,
- 25- do 30 lat 30% beneficjentów,
- 30- do 35 lat 13% beneficjentów,
- 35- do 40 lat 6% beneficjentów.

Jak już zaznaczono, około 11% (1,5 tys.) rolników, którzy otrzymali środki z Działania *Ułatwienie startu młodym rolnikom*, uzyskało środki finansowe równoległe także z Działania 1.1. Jednak kryteria, jakie musieli spełnić beneficjenci Działania 1.2 różniły się od obowiązujących w tym zakresie w Działaniu 1.1, gdyż tzw. „*Młody rolnik*” (Działanie 1.2) powinien był jednocześnie spełnić następujące warunki:

- być osobą pełnoletnią i w chwili podejmowania przez ARiMR decyzji o udzieleniu pomocy nie mieć ukończonego 40 roku życia;
- po raz pierwszy podjąć się prowadzenia gospodarstwa rolnego;
- okres prowadzenia gospodarstwa rolnego liczony do dnia podjęcia przez ARiMR decyzji o udzieleniu pomocy (podpisania umowy o dofinansowanie projektu) wynosił maksymalnie 12 miesięcy⁶⁵.

Kryteria dostępu w zakresie kwalifikacji beneficjentów, żywotności ekonomicznej gospodarstwa rolnego oraz spełniania minimalnych standardów były podobne do obowiązujących w Działaniu 1.1. Niektóre z nich tzw. „*Młody rolnik*” mógł jednocześnie spełnić w okresie 5 lat od rozpoczęcia prowadzenia gospodarstwa rolnego (np. kryterium kwalifikacji zawodowych). Ogółem wymogi dotyczące kwalifikacji zawodowych w dniu składania wniosku o dofinansowanie spełniało bez mała 74% beneficjentów. W tej grupie 75% z nich posiadało wykształcenie wyższe lub średnie rolnicze. Kryterium żywotności (w dniu składania wniosku) spełniała 52,5% gospodarstw rolnych. Natomiast sytuacja tych gospodarstw w zakresie spełniania kryteriów dotyczących standardów w zakresie higieny, ochrony środowiska oraz warunków utrzymania zwierząt była zróżnicowana. Standardy w zakresie ochrony środowiska dotyczące wszystkich beneficjentów – niezależnie od prowadzonych kierunków produkcji rolniczej w gospodarstwie spełniało w momencie składania wniosków 50,5% gospo-

⁶⁵ Młody rolnik miał jednak możliwość od tego okresu (12 miesięcy) dokonać odliczenia obejmującego m.in. okres nauki, służby wojskowej czy przekazania gospodarstwa w dzierżawę lub okres udzielenia pełnomocnictwa do prowadzenia gospodarstwa innej osobie.

darstw. W przypadku higieny produkcji wskaźnik ten wynosił 58,9%, natomiast dobrostanu zwierząt – 39,0%⁶⁶.

2.3.3. Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych (Działanie 1.5)

Działanie to stanowiło formę kontynuacji pomocy przedakcesyjnej udzielanej ze środków Programu SAPARD w ramach Działania 1 *Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych*⁶⁷. Ostateczny limit finansowy wynosił 475 mln euro, z czego 332,5 mln euro pochodziło ze środków unijnych, a 142,5 mln euro z tytułu współfinansowania z krajowych środków publicznych.

Tabela 2.27. Złożone wnioski oraz finansowanie Działania 1.5. oraz Działania 2.4.⁶⁸ w Polsce

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		Kwota wnioskowana (mln zł)	Przyznane środki	
	ogółem	odsetek przyjętych do realizacji		ogółem (mln zł)	średnio na 1 projekt w tys. zł
Działanie 1.5	1 645	71,3	2 928,4	1 945,5	1 659
Działanie 2.4	7 170	59,8	524,9	310,4	72

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Ogółem złożono 1645 wniosków o dofinansowanie realizacji projektu⁶⁹ na łączną kwotę 2 928,4 mln zł. W wyniku weryfikacji pozytywnie zostały ocenione 1194 wnioski na łączną kwotę 2 064 mln zł (Tabela 2.27).

Zawarte z beneficjentami umowy dotyczyły głównie projektów związanych z sektorami:

- przetwórstwa mleka i wyrobu serów 18,8%,
- produkcji mięsa drobiowego i króliczego 15,2%,
- produkcji mięsa (z wyjątkiem króliczego i drobiowego) 14,3%,
- produkcji konserw, przetworów z mięsa podrobów mięsnych i krwi 12,8%,

⁶⁶ Por. ARiMR - *trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007, s. 81.

⁶⁷ Zostało ono skierowane do podmiotów prowadzących działalność związaną z przetwórstwem i marketingiem produktów rolnych objętych Załącznikiem I do Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, z wyłączeniem artykułów rybnych, leśnych i produktów pochodzących z państw trzecich.

⁶⁸ Działanie 1.5. (*Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych*) oraz Działanie 2.4 (*Wsparcie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu*).

⁶⁹ Od 15 września 2004 do 15 października 2005 roku, bez podziału na koperty regionalne, co oznacza, że środki finansowe rozdzielane były na poziomie centralnym.

- przetwórstwo owoców i warzyw 10,3%,
- wytwarzanie produktów przemiału zbóż 10,1%,
- produkcja soków z owoców i warzyw 8,3%,
- pozostałe 10,3%.

O dofinansowanie realizacji projektów w ramach Działania 1.5. wystąpili głównie beneficjenci prowadzący przedsiębiorstwa, w których poziom sprzedaży netto produktów wynosił do 50 mln zł (Tabela 2.28).

Tabela 2.28. Struktura beneficjentów Działania 1.5. według kwoty sprzedaży netto produktów w przedsiębiorstwie

Wyszczególnienie (w mln zł)	Odsetek beneficjentów (razem =100)
do 10	36,8
od 10 do 50	40,6
od 50 do 100	11,4
100 i więcej	11,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Średnia kwota przyznanego dofinansowania w tym działaniu na jeden projekt wynosiła 1 664,1 tys. zł⁷⁰, a w przeliczeniu na jednego beneficjenta – 2 683,2 tys. zł, gdyż przeciętnie jeden beneficjent realizował 1,6 projektu. Średnia kwota przyznanego dofinansowania była także zróżnicowana regionalnie (Tabela A.25). Większość projektów dotyczyło relatywnie niskiego poziomu dofinansowania:

- do 1 mln zł 63,6%,
- 1-5 mln 29,4%,
- 5-10 mln 3,7%,
- 10 mln i więcej 3,3%.

Dofinansowywane projekty dotyczyły głównie poprawy warunków sanitarno-higienicznych i weterynaryjnych produkcji, a także poprawy jakości produkcji. Największy jednak udział w ogólnej kwocie kosztów kwalifikowanych miały projekty, których celem było wprowadzenie nowych lub modernizacja istniejących technologii produkcji. W układzie rodzajowym dominowały koszty zakupu lub instalacji maszyn lub urządzeń do przetwarzania produktów rolnych

⁷⁰ Na jeden podmiot możliwe było do uzyskania (20 mln zł.).

oraz koszty budowy lub remontu połączonego z modernizacją budynków lub budowli (wraz z infrastrukturą techniczną)⁷¹.

Podobnie jak w przypadku Programu SAPARD dofinansowanie w ramach Działania 1.5 przyznane zostało wszystkim beneficjentom z sektora przetwórstwa, których wnioski zostały pozytywnie ocenione, ale nie oznacza to jednak, że potrzeby tej branży zostały zaspokojone na wystarczającym poziomie⁷².

2.3.4. *Wsparcie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodu (Działanie 2.4)*

Celem tego działania było wsparcie inicjatyw mających na celu podejmowanie lub rozwój dodatkowej działalności związanej z wykorzystaniem zasobów istniejącego gospodarstwa i regionu. Przedsięwzięcia te winny uwzględniać potrzeby rynku, stwarzając jednocześnie korzystne warunki dla rozwoju wielofunkcyjnych i trwałych ekonomicznie gospodarstw rolnych.

Ogółem złożono 7170 wniosków na kwotę 524,8 mln zł⁷³. Zawarto 4286 umów na łączną kwotę pomocy 310,5 mln zł⁷⁴, tym samym w pełni wykorzystano dostępny limit finansowy. Przyznana średnio kwota dofinansowania na jednego beneficjenta wynosiła 74,5 tys. zł (Tabela 2.27 i Tabela A.26).

Dużą grupę beneficjentów stanowiły osoby, które korzystały już ze wsparcia w ramach Programu (SAPARD) – około 17%.

Podpisane umowy dotyczyły głównie projektów w zakresie drobnych usług na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich, usług na rzecz rolnictwa i gospodarki leśnej czy agroturystyki.

W momencie ubiegania się o przyznanie dofinansowania, blisko połowa gospodarstw beneficjentów Działania 2.4 charakteryzowała wielkością ekonomiczną poniżej 2 ESU, blisko dla jednej piątej jednostek było to od 2-4 ESU, w odniesieniu do jednej dziesiątej wymieniony wskaźnik kształtował się na poziomie powyżej 16 ESU.

W układzie rodzajowym kosztów kwalifikowanych dominowały koszty zakupu maszyn, urządzeń narzędzi i wyposażenia oraz środków transportu dla świadczenia usług transportowych. Znaczny udział miały także koszty rozbudowy czy remontu połączonego z modernizacją istniejących budynków mieszkalnych i gospodarczych na cele turystyczne.

⁷¹ Por. *ARiMR - trzy lata po akcesji*, ARiMR, Warszawa 2007, s. 86.

⁷² Dlatego też wsparcie przetwórstwa rolno-spożywczego jest kontynuowane w ramach Działania 123 *Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej objętego PROW 2007-2013*.

⁷³ 15 września 2004 do kwietnia 2006.

⁷⁴ Do końca czerwca 2007.

W zdecydowanej większości projektów za główny cel stawiano ułatwienie mieszkańcom wsi dostępu do usług, przyczynianie się do zwiększenia opłacalności produkcji i usług w samym gospodarstwie rolnym, a także promowanie pozytywnego wizerunku rolnictwa i wsi w społeczeństwie. Wskazywano także na sprzyjanie zachowaniu zasobów przyrodniczych obszarów wiejskich.

Należy podkreślić, iż takie instrumenty wsparcia jak Działanie 2.4 mają szczególnie ważne znaczenie dla rozwoju przedsiębiorczości i dywersyfikacji źródeł dochodów w gospodarstwach rolnych. Zwłaszcza w sytuacji, gdy 78,6% gospodarstw rolnych w kraju posiada wielkość ekonomiczną poniżej 4 ESU⁷⁵.

2.3.5. *Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem (Działanie 2.6)*⁷⁶

Celem zadania było dofinansowanie czterech projektów realizowanych w gospodarstwach rolnych w zakresie budowy lub remontu połączonego z modernizacją: dróg wewnętrznych, urządzeń zaopatrzenia w wodę, urządzeń do odprowadzania i oczyszczania ścieków oraz sieci i urządzeń zaopatrzenia w energię⁷⁷.

W oddziałach regionalnych ARiMR złożono blisko 5 tysięcy wniosków (Tabela A.27) na ogólną kwotę 261 mln zł⁷⁸. Z beneficjentami tego działania zawarto 3555 umów, na łączną kwotę dofinansowania 165,4 mln zł, tym samym wykorzystano pełen limit środków finansowych przeznaczonych na realizację tego działania. Znaczny odsetek beneficjentów tego działania – 23% stanowiły osoby, które korzystały wcześniej ze wsparcia w ramach Programu SAPARD.

Zawarte umowy dotyczyły przede wszystkim projektów mających na celu:

• poprawę lub umożliwienie rolnikom dostępu do infrastruktury technicznej	49,0%,
• poprawę stanu środowiska naturalnego	19,9%,
• poprawę organizacji produkcji rolniczej	17,9%,
• poprawę warunków sanitarno-higienicznych na obszarach wiejskich	12,7%,
• wzrost dochodu rolniczego	0,5%.

⁷⁵ Dlatego też wsparcie w podobnej formie i zakresie jest kontynuowane w ramach Działania 311 *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* objętego PROW 2007-2013.

⁷⁶ Budżet przeznaczony na to działanie stanowi niespełna 2,6% całego budżetu Programu, jego znaczenie w odniesieniu do całego Programu jest więc niewielkie.

⁷⁷ Beneficjentami działania mogły być zarówno osoby fizyczne – rolnicy będący samoistnymi lub zależnymi posiadaczami gospodarstw rolnych, a także osoby prawne – czyli podmioty wpisane do rejestru przedsiębiorców w KRS, które prowadzą działalność rolniczą. Zawarte umowy w większości dotyczyły głównie jednego typu projektu.

⁷⁸ Od 15 września 2004 do 31 marca 2006.

Średnio jeden beneficjent realizował 1,05 projektu i przyznano mu 49,1 tys. zł⁷⁹.

2.3.6. SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb, 2004-2006”

Na realizację SPO „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb, 2004-2006” przeznaczono środki finansowe o łącznej wysokości 373,7 mln euro, które pochodziły z Instrumentu Finansowego Wspierania Rybactwa (IFWR), budżetu polskiego i zasobów własnych prywatnych inwestorów. Poprzez wdrożenie tego programu realizowana jest jednocześnie wspólna polityka rybacka UE, która obejmuje cztery główne obszary: ochronę zasobów, wprowadzanie zasad rynkowych, kwestie strukturalne, takie jak finansowanie statków, urządzeń portowych i zakładów przetwórstwa rybnego oraz politykę zewnętrzną, w tym umowy z państwami spoza UE w zakresie rybołówstwa. Program wdrażany jest w formie 17 działań skupionych w pięciu priorytetach, na zasadach współfinansowania oraz refundacji kosztów kwalifikowanych projektów składanych poprzez zainteresowane podmioty⁸⁰.

W Priorytecie 1. *Dostosowywanie nakładu połowowego do zasobów* realizowano działania obejmujące: złomowanie statków rybackich, przenoszenie statków do krajów trzecich lub zmianę ich przeznaczenia. Priorytet 2 obejmował odnowę i modernizację floty rybackiej. Zmodernizowanie floty rybackiej poprzez poprawienie warunków sanitarno-higienicznych, zwiększenie bezpieczeństwa żeglugi i pracy na pokładach statków, powinno przyczynić się do pozyskania lepszej jakości surowca rybnego o większej wartości rynkowej. Priorytet 3 dotyczył działań związanych z ochroną i rozwojem zasobów wodnych, chowem i hodowlą ryb, rozwojem rybackiej infrastruktury portowej, przetwórstwa i rynku ryb oraz rybactwa śródlądowego. Celem tych działań było między innymi stworzenie stabilnych podstaw przyrodniczych do prowadzenia racjonalnej gospodarki rybackiej z zachowaniem równowagi i różnorodności biologicznej w środowisku wodnym.

⁷⁹ W ramach jednego wniosku można było się ubiegać o dofinansowanie realizacji projektu obejmującego wszystkie wyszczególnione powyżej typy. Maksymalna kwota pomocy mogła wynieść na jednego beneficjenta i gospodarstwo rolne 300 tysięcy zł.

⁸⁰ Oznacza to, poza pewnymi wyjątkami, że należało dysponować środkami na całość inwestycji, aby uzyskać refundację części kosztów. Dofinansowanie realizacji projektu wahało się od 40 do 100% poniesionych nakładów. Możliwość korzystania ze środków pomocowych miały zarówno podmioty prywatne jak i publiczne. Do połowy 2007 roku beneficjenci złożyli 3685 wniosków o dofinansowanie (131% limitu finansowego), podpisano 2990 umów (obejmujące 79% limitu) oraz zrealizowano 2524 płatności, które wykorzystały 40,2% limitu finansowego. W ramach niewykorzystanych środków wnioski o dofinansowanie składać można było do 2008 roku.

W początkowej fazie funkcjonowania Programu wykorzystanie środków przeznaczonych na dofinansowanie działań Priorytetu 3 było mało dynamiczne, jednak w dalszym etapie proces absorpcji środków uległ znacznemu przyspieszeniu. Szczególnym zainteresowaniem beneficjentów cieszyły się działania *Chów i hodowla ryb* (Działanie 2.3), *Rybacka infrastruktura portowa* (Działanie 3.3) a także *Przetwórstwo i rynek rybny* (Działanie 3.4).

Tabela 2.29. Liczba złożonych wniosków w ramach programu SPO „*Rybołówstwo i przetwórstwo ryb, 2004-2006*”

Wyszczególnienie	Chów i hodowla ryb Działanie 2.3	Rybacka infrastruktura portowa Działanie 3.3	Przetwórstwo i rynek rybny Działanie 3.4	Działania innowacyjne i inne Działanie 4.6
Polska ogółem	409	81	133	63

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

Największą liczbę wniosków o dofinansowanie (409) złożono w odniesieniu do projektów dotyczących działania *Chów i hodowla ryb* (Tabela 2.29 i Tabela A.28).

Na dofinansowanie zgłaszanych inwestycji przeznaczono 121 mln zł. W 90% projektów zakładano refundację w wysokości mniejszej niż 500 tys. zł. W działaniu tym skupione były stosunkowo najmniejsze projekty w realizacji SPO „*Rybołówstwo i przetwórstwo ryb*”. Otrzymane dotacje w ramach tego działania umożliwiły beneficjentom między innymi zakup specjalistycznych środków transportu (samochody przystosowane do przewozu żywych ryb – 14% dopłat, co wskazuje na konieczność dostarczania na rynek rybny towarów o coraz wyższej jakości produktu oraz potrzebę dużej elastyczności firm produkcyjnych. Jednak najwięcej środków finansowych przeznaczono na modernizację starych stawów oraz budowę nowych – łącznie na ten cel skierowano 60% środków finansowych (Tabela 2.30).

W ramach działania 3.3. *Rybacka infrastruktura portowa* złożono 81 wniosków o dofinansowanie. Ponad jedna trzecia z nich otrzymała dofinansowanie o wysokości przekraczającej 1 mln zł. Główne inwestycje w portach zostały zaplanowane dla poprawy infrastruktury (remonty i rozbudowa kanalizacji, montaż oświetlenia, modernizacja portowych dróg wewnętrznych, a także poprawa efektywności wyładunku, lepsze zabezpieczenie surowca w trakcie wyładunku z kutrów rybackich oraz zabezpieczenia do wywozu poza port).

Tabela 2.30. Struktura inwestycji w ramach Działania 3.2. *Chów i hodowla ryb*

Rodzaj inwestycji	Odsetek przeznaczonych środków (razem =100)
Remont stawów	45
Budowa stawów	15
Budowle towarzyszące	6
Zakup środków transportu	14
Zakup innego sprzętu	15
Ochrona środowiska	5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W ramach działania 3.4. *Przetwórstwo i rynek rybny*, cele projektów inwestycyjnych były bardzo zróżnicowane i obejmowały także zakup środków transportu (samochodów, chłodni, wózków widłowych i innego sprzętu). Na ten cel przeznaczono 60% środków na dofinansowanie. Pozostałe inwestycje dotyczyły najczęściej remontu przetwórnicy, część projektów (5%) miała na celu poprawę oddziaływania zakładów na środowisko naturalne (Tabela 2.31).

Tabela 2.31. Struktura inwestycji w ramach Działania 3.4

Rodzaj inwestycji	Odsetek przeznaczonych środków (razem=100)
Zakup środków transportu	20
Zakup innego sprzętu	39
Remont przetwórnicy	15
Inne prace budowlane	13
Budowa przetwórnicy	8
Ochrona środowiska	5

Źródło: Na podstawie danych ARiMR.

W tym przypadku dofinansowanie obejmowało zwrot 70% poniesionych nakładów na inwestycje⁸¹.

Struktura finansowa inwestycji w działaniach: Działanie 3.3. *Rybacka infrastruktura portowa*, Działanie 3.4. *Przetwórstwo i rynek rybny*, a także *Działania innowacyjne i inne* (Działanie 4.6.) wskazuje na zaangażowanie w te przedsięwzięcia znacznie większych środków własnych w ramach współfinan-

⁸¹W ramach innych działań beneficjent otrzymywał standardowo zwrot 40% kosztów kwalifikowanych.

sowania. W projektach wymienionych działań od 36% do 55% przypadków dofinansowanie wynosiło ponad 1 mln zł.

Możliwe było także uzyskanie pomocy finansowej przez organizacje producentów rybnych w ramach wspólnej organizacji rynku rybnego, która ma na celu przede wszystkim stabilizowanie rynku poprzez zrównoważenie podaży i popytu, a jednym z jej najważniejszych elementów jest pomoc finansowa dla producentów rybnych. Pomoc finansowa obejmowała dotacje z tytułu przygotowania programu operacyjnego, rekompensatę za wycofanie produktów rybnych, pomoc finansową dla organizacji producentów rybnych na utrwalenie i przechowywanie produktów rybnych, pomoc na prywatne składowanie produktów rybnych oraz zryczałtowaną pomoc za niezależne wycofywanie produktów rybnych. Zainteresowanie formą pomocy finansowej, w ramach wspólnej organizacji rynku rybnego, było bardzo niewielkie. Przez pierwsze dwa lata wypłacono kwotę po około 15,5 tys. zł rocznie jednej (z dwóch) uznanych organizacji producentów rybnych. W roku 2007 o przyznanie pomocy finansowej z tytułu przygotowania programu operacyjnego wnioskowało 5 uznanych organizacji producentów zrzeszających armatorów statków rybackich – ARiMR wypłaciła im 352,4 tys. zł.

2.4. Wsparcie rynku owoców i warzyw

Regulacje rynku owoców i warzyw w Unii Europejskiej obejmują dwa segmenty: rynek owoców i warzyw świeżych oraz rynek przetworów owocowych i warzywnych. W ramach wspólnej organizacji rynku owoców i warzyw świeżych⁸² oraz organizacji rynku przetworów owocowych oraz warzywnych pomoc finansowa udzielana jest zarówno uznanym organizacjom producentów, jak również wstępnie uznanym grupom producentów z tytułu dostarczania owoców i warzyw do przetwórstwa. W Polsce system ten wspiera jedynie producentów rolnych dostarczających, za pośrednictwem grup producentów, pomidory do przetwórstwa. Dla sfinansowania realizacji działań zatwierdzonych w programie operacyjnym organizacja zobowiązana była ustanowić fundusz operacyjny. Po-

⁸² Uznane organizacje producentów owoców i warzyw zobowiązane są realizować cele ogólne określone w przepisach UE, takie jak: planowanie produkcji i dostosowywanie jej do popytu (jakość i ilość), promowanie koncentracji podaży i wprowadzanie na rynek produktów wytwarzanych przez swoich członków, obniżanie kosztów produkcji i stabilizowanie cen uzyskiwanych przez producentów, zasady uprawy, technologie produkcji, a zwłaszcza korzystne dla środowiska zasady gospodarki ściekami w celu ochrony jakości zasobów wody, gleby i krajobrazu, zachowanie oraz stymulację różnicowania życia biologicznego.

moc finansowana ze środków UE polegała na dofinansowaniu wydatków ponoszonych z funduszu operacyjnego na realizację programu operacyjnego.

Przed przystąpieniem Polski do struktur UE w oparciu o przepisy krajowe status uznania posiadało zaledwie 6 organizacji producentów, a status wstępnego uznania 8 grup producentów owoców i warzyw. Po akcesji do UE, znacznie wzrosła liczba grup producentów. Według danych ARiMR do końca pierwszej połowy 2007 roku funkcjonowały 75 wstępnie uznane grupy producentów oraz 7 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw, które zlokalizowane są w rejonach o największym areale uprawy warzyw i owoców (Tabela A.29).

Z pomocy finansowej dla wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw do końca czerwca 2007 roku skorzystało 45 podmiotów. ARiMR wydała 126 decyzji w sprawie przyznania pomocy na łączną kwotę 18 005,6 tys. zł. Środki skierowano głównie na pokrycie kosztów związanych z utworzeniem grupy producentów i prowadzeniem działalności administracyjnej oraz na pokrycie części kwalifikowanych kosztów inwestycji.

Pomoc finansową z tytułu dostarczania pomidorów do przetwórstwa wypłacano dla grup i organizacji producentów owoców i warzyw w latach gospodarczych 2004/2005, 2005/2006 oraz 2006/2007. Pomoc otrzymywało w każdym z wymienionych okresów po 2,3-2,4 tys. producentów rolnych dostarczających pomidory do przetwórstwa, zrzeszonych w grupach i organizacjach, jak również producenci nienależący do tych grup i organizacji, ale który podpisali umowy na dostarczenie pomidorów za ich pośrednictwem (Tabela A.30).

W wyniku uruchomienia przez ARiMR instrumentów pomocy finansowej w ramach wspólnej organizacji rynków owoców i warzyw Unii Europejskiej, od dnia akcesji znacznie wzrosła liczba grup producentów owoców i warzyw, co pozytywnie wpłynęło na stabilizację polskiego rynku owoców i warzyw.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Nakład: 500 egz.

Druk i oprawa: QUICK-DRUK s.c.